

FUROS DE BURJA Y ZARAGOZA

TEXTOS MEDIEVALES

**Colección
creada y dirigida
por
Antonio Ubieta Arteta,
Catedrático de la Universidad.
Zaragoza.**

ISBN: 84-7013-220-2.

Depósito Legal: Z. 1474-1986.

**Impreso por Facsímil, Pedro Garcés de Cariñena, 4.
Zaragoza 50011.**

Textos Medievales, 74

FUEROS DE BORJA Y ZARAGOZA

Edición crítica e índices por
Juan José MORALES GÓMEZ
Manuel José PEDRAZA GARCÍA

La Biblioteca Universitaria de Zaragoza conserva un manuscrito, número 225, que contiene, entre otras muchas cosas, una recopilación de fueros. A este manuscrito se le ha denominado "Códice Villareense", por pertenecer a Miguel Martínez del Villar¹, jurista aragonés que vivió en los siglos XVI y XVII.

El "Códice" está realizado en 4º., contiene cuadernos de pergamino y de papel. La letra con la que se realizó es de comienzos del siglo XIII y posee iniciales en rojo y azul.

La recopilación de fueros comienza en el folio 3 y acaba en el folio 13 vuelto. De distinta mano se realizan algunas adiciones, que en este trabajo se presentan entre * *. Nuestras adiciones van entre corchetes [].

Aunque esta fuente fue ya publicada por José María Ramos Loscertales, en "Anuario de Historia del Derecho Español"², creemos interesante su reedición exenta, ya que el transcurso del tiempo y el hecho de incluirse en una publicación periódica, dificultan su utilización. Aparte creemos aportar algún dato nuevo sobre su gestación y cronología.

Nos encontramos ante un texto de capital importancia para la

¹ En la portada del manuscrito figura el siguiente ex libris: "Ex biblioteca Doctoris Villar".

² Cfr. RAMOS LOSCERTALES, José María, *Textos para el estudio del derecho aragonés en la Edad Media: recopilación de fueros de Aragón*, en "Anuario de Historia del Derechos Español", 2 (Madrid 1925), pp. 491-523.

historia de nuestro derecho. En palabras de Ramos Loscertales es «la más antigua forma de redacción de derecho aragonés ... adaptada ... para usarse en la comarca aragonesa de riberas del Ebro»³.

En efecto, las alusiones a Borja y Zaragoza⁴ refendán la opinión de Ramos Loscertales, pero además el propio texto concreta su aplicación a Borja⁵. El hecho de que otros textos aludan a los "fueros de Tarazona y Zaragoza"⁶ permite suponer que hubo otros "fueros de Borja y Zaragoza", que serían estos que ahora reproducimos⁷. Esta suposición la avala la circunstancia de que el año 1214 don Miguel de Cascante otorgase una tierra a censo a la orden del Temple "pro fuero de Boria et de Zaragoza"⁸.

La fecha de redacción parece que se puede señalar con alguna cautela. Si tenemos que cuenta que se habla del señor de Borja⁹, la fecha quedaría limitada por la época durante la cual fue Borja población de señorío, que se puede datar entre 1134 y 1151¹⁰.

Por otro lado, se mencionan los monjes negros y blancos¹¹, y los cistercienses (monjes blancos, frente a los cluniacenses o monjes negros) se asentaron en Veruela después de 1144¹².

3 Cfr. RAMOS LOSCERTALES, *Op. cit.*, p. 491.

4 Vid. el índice onomástico y topográfico.

5 Vid. los capítulos 139 y 147.

6 Cfr. José M^a. LACARRA, *Documentos para el estudio de la reconquista y repoblación del Valle del Ebro*, en "Textos Medievales", 62 (Zaragoza 1982), n°. 287, de 1137.

7 El Capítulo 139 lo confirma.

8 Cfr. *Colección de fueros y cartas pueblas de España*, por la Real Academia de la Historia (Madrid 1852), p. 43.

9 Vid. cap. 142 y 147.

10 Pedro Taresa fue su tenente en tiempos de Alfonso I el Batallador. A partir de la muerte del monarca actuó con carácter independiente, buscando un equilibrio entre los reyes Ramiro II de Aragón y García el Restaurador de Navarra. En 1151 el conde Ramón Berenguer IV ocupó Borja (Cfr. Antonio UBIETO ARTETA, *Historia de Aragón. La formación territorial* (Zaragoza 1981), p. 206). Todavía Taresa Cajal siguió hasta 1154 al frente de la tenencia.

11 Vid. cap. 141.

12 La bibliografía sobre Veruela es abundante y la fecha de fundación se sitúa entre 1142 y 1144 (Cfr. José Luis CORRAL, *La fundación del monasterio de Veruela*, en "Cuadernos de Estudios Borjanos", 5 (Borja 1980), p. 33-45.

Estos dos extremos permitirían datar este texto entre los años 1144 y 1151.

La comparación con otros textos consultados¹³, ha podido establecer ciertas relaciones con el texto tardío del *Fuero de Jaca* y con la recopilación de fueros de 1247, según el manuscrito 207 de la Biblioteca Univesitaria de Zaragoza, publicado por Lacruz Berdejo¹⁴, que quedan expuestas en el anexo final.

Por último debemos agradecer el consejo y dirección de don Antonio Ubieta Arteta, sin cuya ayuda este trabajo no se hubiera realizado.

13 Cfr. Mauricio MOLHO, *El fuero de Jaca. Edición crítica* (Zaragoza 1964).

14 Cfr. José Luis LACRUZ BERDEJO, *Fueros de Aragón hasta 1265, versión romanceada contenida en el manuscrito 207 de la Biblioteca Univesitaria de Zaragoza*, en "Anuario de Derecho Aragonés", 6 (Zaragoza 1957).

ÍNDICE DE TITULOS

1. De arras infanconis.
2. De arras villani.
3. De custode suum vel porcorum vel caprarum.
4. De testibus qui sunt infirmi aut cabeçalarii.
5. De bassallo qui intrat cum domino et exit de servitio ante terminum.
6. De predatoribus qui dant saltum in grege ovium.
7. De homine qui demandat hereditatem vel aliquid aliud non tenetur suis rancari.
8. De homine reptato de suo corpore.
9. De mercatore aut alio homine alterius terre qui obit in Aragone.
10. De bestiis ligatis.
11. De ferrum levare in villa fratrum Templi vel Hospitalis.
12. De cultello impignorato.
13. De spata impignorata et est ibi aurum vel argentum.
14. De qualibet arbore rancata.
15. De dare fidantiam directi.
16. De fidantia qui intrat pro debitore ad X dies.
17. De pediare hereditatem.
18. De placito finato duorum hominum.
19. De homine qui crebantat caminum.
20. De hereditate quam impignorant duo germani et unus est absens.
21. De amicis qui impignorant unus ad alium hereditatem vel mobile dando suum aver.
22. De homine qui dat suum hominagium vel verbum.
23. De duobus molendinis qui fuerint unus super alium.
24. De pignoribus que faciunt infançoni pro villano vel villano pro infançone.
25. De muro ville et civitatis.
26. De duobus hominibus qui vadunt per viam, et non sunt diffidati, et habent lites.
27. De balneo et furno et taberna non habent caloniam.

28. De hominibus qui intrant fide aliis hominibus et multimode.
29. De hominibus ordinum vel clericis ordinatis non habent tornam.
30. De domino ville qui habet testes dare in villa cuius est dominus.
31. De homine qui dat saltum in porcos et accipit unum vel duos.
32. De homine qui emit hereditatem vel accipit in pignus.
33. De cabeçalariis et testibus, qui facit illos, in qua villa illos facit ibi habet se valere de illis.
34. De domibus infançonis conductis vel impignoratis.
35. De homine qui demandat alii: «tot denarios mihi debes». Et dicitur debitor: «debebam».
36. De casis et tentoriis duorum participum.
37. De hereditate commendata de vivis sive de mortuis.
38. De homine qui vadit per mercatum aut per villam aut per [viam] et non dicit: «ayoch».
39. De tota ferida de spata aut lancea, vel cultello aut lapide, vel pugno aut empuxada.
40. De causa que est affidançata et firmata et iudicata in illa villa et se alçat ad Cesaragustam.
41. De carta debiti ubi due fidantie et quatuor testes sunt.
42. De molendino qui colat de die.
43. De homine qui dat hereditatem filie, et filia habet virum, et hereditas est ex parte patris et matris.
44. De cane qui intrat per tectum et facit dampnum.
45. De homine qui intrat in hereditatem alienam per pignus vel pignoram.
46. De gallinis et apibus et palomis que faciunt malum.
47. De homine qui reddit se ad ecclesiam vel monasterium vel ordinem cum omnibus suis sine retinimento.
48. De duobus clamantibus clamus prioris debet passare.
49. De homine alterius terre qui dicit: «fide mihi fuisti de mea soldata», et dicit: «fide fui».
50. De homicidio habet accipere dominus rex totum, et la iusticia novenas, et saiones los arienços.
51. De fidantia de qua non habet ad quid se tornet, ante iusticiam debet intrare in X dies.
52. De foro quem dedit dominus Sancius, rex Aragonis, suo populo, scilicet de anno et die.
53. De tribus germanis, aut magis aut minus, qui demandant hereditatem, omnes habent sedere presentes.
54. De venditione aut pignore inter germanos.
55. De desfillamento patris vel matris ad filium vel filiam.
56. De cane custode domus.
57. De testimonio infançonis et villani.
58. De pediare hereditates germanorum vel parentum inter se.
59. De bove aut qualibet alia bestia que percutit aliam bestiam, vel alium bovem.
60. De bestia duorum participum.
61. De iuramentis testium.
62. De morte canis.

63. Homo mortuus non facit bellum cum homine vivo.
64. De testibus qui sunt in carta.
65. De pignora porcorum.
66. De testibus qui exeunt per asinum.
67. De pignorare.
68. De duobus amicis postquam vera amicitia se dilexerint.
69. De manulepta.
70. De iudicio caballi.
71. De cane venatico.
72. De ferida infançonis.
73. De homine qui non debet facere prelium.
74. De villano percusso.
75. De homine qui intrat in iudicium et dedit iam fide directi, et sumpsit firmum de redra.
76. De homine infirmo reptato.
77. De milite qui facit ricum hominem, aut qui tenet honorem pro illo.
78. De homine qui ivit in mercadariam in longinquas provincias.
79. Façania fuit in valle de Funes.
80. De ferida grandi mulieris infançone de nobili genere orta.
81. De homine qui vadit per viam, et venit custos vinearum aut çavaçequia, et est de die.
82. De juramentis christianorum.
83. De iuramentis iudeorum vere proditorum et sarracenorum.
84. De bestia acommodata vel conducta si pignoratur pro suo domino.
85. De bestia acommodata et perditur.
86. De quolibet fructu vendito in vinea vel lino in campo.
87. De testibus falsis.
88. De homine periuro et probato.
89. De homine qui intrat in iudiciun et levat iudicium cum pignore in curreale.
90. [De homine qui pignorat dominum pro suo famulo].
91. De furno et molendino fratrum vel proximorum aut participum.
92. [De iusticia].
93. De aqua furata.
94. De filio non legaliter progenito.
95. De arboribus plantatis et furatis die vel nocte.
96. De commanda cuiscumque rei X solidos in antea.
97. De christiano pignoranti maurum vel iudeum proditorem pro suo exarico christiano.
98. De homine qui dat fide in qualibet re dandi aver vel hereditatem.
99. De fidantiis movillis aut terribilis et dicit: «facite mihi fide».
100. De matre et patre qui dant uni filiorum vel filiarum donum mobile et hereditatem.
101. De homine qui tenet placitum dandi testes aut otorem aut aliud placitum.
102. De patre aut matre qui fuerint vidui.
103. De spata vel cultello qui trahit illa in villa muro cincta et ferit inde.
104. De partitione germanorum usque ad terciam vicem.
105. [De homine qui vendit vel impignorat suam hereditatem in terras de Iacca aut terras de Hosca, et dat fidantias salvitatis.
106. De homine vel femina qui venerint clamantes de percussionibus.
107. De homine qui dicit se daturum testes et non dat.

108. De debitis clericorum.
109. De homine qui monstrat cartam coram iusticia et dicit alius: «falsa est et hac fidantia».
110. De filio vel filia qui miserunt missionem de dispensa de qualibet re in mundo in rebus patris et matris.
111. De homine qui vult probare clericum vel hominem alicuius ordinis.
112. De testibus patris contra filium vel filii contra patrem.
113. De homine qui emit hereditatem qualem vult et demandant ei illam.
114. De homine dicenti: «percussisti me», et dicit alius: «ubi?».
115. De homine qui est in hora mortis et vult destinare.
116. De omnibus rebus que fuerint de litibus, et de percussionibus, et de homicidio.
117. De quinque solidis sume quomodo debet dividi.
118. De homine qui se clamat ad cartam coram iusticia.
119. De homine qui pignorat et occidit pignoram.
120. De iuramento que vi domine ville aut iusticie est danda.
121. De fidantia que est et dicit se non esse fide et dat fide negamenti.
122. De asino vel asina qui furati fuerint sine albarda vel sine capistro.
123. De hominibus qui testantur pro mauro vel pro iudeo.
124. De homine qui vult iuvare amicum suum in testimonio.
125. Façania.
126. De hereditate germanorum vel filiorum germanorum aut parentum proximorum que non sunt divise.
127. De homine qui pignorat in villa et non est vicinus.
128. De gato furato.
129. De causa clerici et laici.
130. *Fazania*.
131. De causa christiani, mauri et iudei.
132. [De pleito christiani et mauri].
133. De homine albarrano qui non potest dare fide directi.
134. De bassallo qui stat cum domino, et non est vicinus, et furatur aliquid comedendi.
135. De testibus postquam sunt iudicati et dant fide iuramenti.
136. [De interfecto venatum silvestrium].
137. De homine qui vadit post venatum cum cane suo et occidit venatum in heremo.
138. De venatu qui cadit in cepum, totum debet esse domini cepi.
139. [De foris quos habent apud Borgiam].
140. De hominibus Borgie qui se alçant ad Cesaragusta.
141. De omnibus villis rivi de Borgia.
142. De homine qui audit iudicium in Borgia et alçant Cesaragusta.
143. De homine qui tenet tortum alii et sunt de signali.
144. De hominibus qui se alçant ad forum Cesaraguste.
145. De homine qui se clamat ad otorem.
146. De prelio faciendo aut ferro levando de villa ordinis rivi de Borgia.
147. De pleito que est affidançatum et firmatum et iudicatum Borgie et alçant ad Cesaragustam.
148. De hominibus qui audiunt iudicium Borgie.
149. De hominibus qui posuerunt vocerios Borgie.

150. Nullus vicinus de Borgia debet dare leçdam nec pedaticum in tota Aragonè.
151. [Nullus homo de Borgia habet directum facere alii homini pro forto quod faciat illi in alio loco].
152. De vassallo et ancilla qui sedent ad soldatam et infirmantur.
153. De domino et vassallo qui sunt affidançati.
154. De homine qui monstrat cartam coram iusticia et alius falsificat.
155. [Moro potest vendere, pro suam captivitate, dando suum directum].
156. [De iuras hominum de ordenes].
157. [De homine qui habet facere batallam].
158. [Infançon non debet comprare hereditatem de villano regis].
159. [De homine qui tenet suas bestias in sua casa].
160. [De homine qui est in alia terra].

HOC LIBER EST ANIMUM RECTORUM, PENA TIRANI

[1] *De arras infançonis.*

De arras infançonis. Si habet novem hereditates tres meliores sunt arras de la infançona. Et si habet IIII, las tres. Et si habet tres, la una et media. Et si habet unam, la media de qualibus ad diem habet ille infançonus, vel in antea adquiret marito et muliere sedendo.

Et si habuit tres uxores prima quam habuerit accipiat las arras in primis, illa aut filii sui aut sui nepotes, et postea la secunda, et la tercia similiter et quarta. Et per errorem quem faciat non perdit suas arras secundum forum Aragonis.

[2] *De arras villani.*

De arras villani. Villanus dat arras quomodo habet ad diem in qua ducit aliquam in uxorem si habet illas. Et si non, unum campum seminaturam I kafice de lini semine, et tres pedonadas cavaduras vinee, et unum coopertum domus si habet. Et si non habet, det secundum quod habet.

[3] *De custode suum vel porcorum vel caprarum.*

De custode suum vel porchorum vel caprarum. Qui perdit porcum aut capram, seu tollit in montem lupo porcum aut capram, et poterit inde monstrare aliquod signale, cum sua iura, quod lupo ea tollit, habet illam perdere de iure suus dominus.

Set si perdidit in monte et dicit custos quod adduxit ad villam, cum sua iura quam det super librum et crucem quod ipse qui perdidit posuit illa intus portam de la villa, habet illa perdere suus dominus.

Et si ipsa nocte qua perdidit non illa demandavit suus dominus, non habet inde custos postea respondere.

[4] *De testibus qui sunt infirmi aut cabeçalarii.*

De testibus qui fuerint infirmi aut cabeçalarii¹. Si non possunt ire oratum ad ecclesiam, et scitur quod per tres dies antea non venerint ad ecclesiam, habent ire ad lectum illius infirmi, et in suo lecto habet complere illud quod complectus est. Et si sunt sani et leci ad ianuam ecclesie ut veritates Dei audiant iustum et iniustum.

[5] *De bassallo qui intrat cum domino et exit de servitio ante terminum.*

De bassallo qui intrat cum domino et exit de servitio ante terminum, habet dare hominem valentem qui serviat domino suo quod ipse habet fallidum.

Et si hoc non vult facere, emendet vassallus suo domino tantum quantum accepit duplatum, seu in duplum, denarios sive vestes, calciamenta, conductum, civeram et alia usque ad aquam et salem et ligna et ignem.

Set si dominus expellit famulum a domo sua et habet inde testes vassallus, aut verberat illum et manet cum eo ad soldatam, perdat dominus ille quod illi dederat et illud servicium, et postea habet facere directum propter illas percussiones.

¹ De otra mano, espondalarii, en vez de cabeçalarii.

[6] *De predatoribus qui dant saltum in grege ovium.*

De predatoribus qui dant saltum in grege ovium, et accipium arietes vel oves, unum vel duos vel tres, cum iura illius pastoris habent illas emendare usque ad X oves aut carneros, aut quantum valent.

Set de decem in suso habet tornam de ferro.

[7] *De homine qui demandat hereditatem vel aliquid aliud non tenetur suis rancari.*

De homine qui demandat hereditatem vel aliquid aliud, non tenetur irasci, nec mittere suum demandum in lites vel in diffidamentum, nec in dilationem, set quantum plus poterit abbreviare suam causam et suam demandam tantum debet facere / ideo ut cito terminetur et habeat finem suum demandum tantum. Set qui tenet hereditatem vel aliquid aliud, debet se mittere in omnimodam dilationem ut remaneat illi quod tenet iure artificioso.

[8] *De homine reptato de suo corpore.*

De homine reptato de suo corpore. Debet se tramire ad quemlibet suum parem et non ad suum consimilem, quia suum parem grauter poterit habere, set semper inveniet suum conasimilem. Et per suum parem potest evadere, et per suum conasimilem potest cadere.

[9] *De mercatore aut alio homine alterius terre qui obit in Aragone.*

De mercatore vel alio homine aliene terre qui obit in Aragone. Suus habet hospes habere unam bestiam, aut suam cavalgaduras, aut omnia sua vestimenta, ad libitum hospitis; sed totum super plus est domini regis.

Et si non dicit veritate hospes, set retinet sibi plus de avere, habetur ibi torna et batalla secundum quod est illud aver.

[10] *De bestiis ligatis.*

De bestiis ligatis. Si sunt duo equi ligati suis capistris, aut alie quelibet bestie et la una desligat se et mactat, la desligata illam ligatam, cum testibus quos habeat habet illam emendare aut dare illum homicidam.

Et si mactat ligata illam desligatam, cum testibus quos habeat non habet illam emendare. Et si non dat mortuam potest perdere vivam.

*De qui locat bestiam et dicit:

—«Usque ad talem villam levabo illam et non in antea».

Et postea levat illam de illa villa in antea et moritur bestia, cum testibus quos habeat dominus bestie, habet illam emendare qui conduxit.

Et si dicit dominus bestie:

—«Habet illam».

Et si dicit ille qui locat bestiam:

—«Tantam cargam le ictabo», aut «tal carga le cargare».

Et postea le carga alia carga et moritur bestia cum illa carga, habet illam bestiam emendare qui conduxit eam. Et si non dat mortuam potest perdere vivam*.

[11] *De ferrum levare in villa fratrum Templi vel Hospitalis.*

De ferrum levare in villa fratrum Templi vel Hospitalis, vel aliorum in quibus finierit illud iudicium, ipsa iusticia debet habere illas novenas. Similiter est de batalla.

[12] *De cultello impignorato.*

De cultello pignori obligato. Qui impignorat cultellum et perditur, si est de XII denarios in iuso, dicendo suam veritatem aut iurando per capita patrinorum, aut compatrum, aut generum, aut per caput unius christiani quod tantum valebat ille qui impignoravit faciat sic et accipiat.

Et si hoc non vult, ille cui fuerit impignoratum habeat tres cultellos: unum XII denariorum, alium VI denarios et alium trium denarios.

Et si vult accipere illum XII denarios, iuret quod tantum valebat suus et prenda. Set si non vult iurare accipiat illum VI denarios, vel trium denarios sine iuramento aliquo.

Et si est de XII denarios in antea iuret super librum et crucem quod magis valebat et prenda.

[13] *De spata impignorata et est ibi aurum vel argentum.*

De spata impignorata et est ibi aurum vel argentum, et perditur, cum testibus quos habeat, quod aurum vel argentum ibi erat, habet caloniam centum solidos.

Et si non est ibi aurum vel argentum ponat coram presentia sua tres spatas.

Et si vult accipere meliorem iuret quod tantum valebat sua et prenda. Set si non vult iurare accipiat de duabus peioribus qualem vult, sine iuramento.

[14] *De qualibet arbore rancata.*

De qualibet arbore avulsa et rancata, et tota vinea, et tota alia re que valeat de LX solidos in antea, habet tornam secundum forum Aragonis.

[15] *De dare fidantiam directi.*

De dare fidantiam de directo. Quilibet homo dabit fidantiam de directo si se alcat sua / mala mulier cum aliqua sua re et sua, et exhibit otor. Et mulier non potest hoc facere. Et vir levabit eam ad domun suam; set ipsa non levabit illum.

[16] *De fidantia que intrat pro debitore ad X dies.*

De fidantia que intrat pro debitore ad X dies. Sine iusticia bene

potest ire in antea quantum vult donec sit ante iusticiam. Et postquam ante iusticiam est non potest ire magis in antea de los X dies.

[17] *De pediare hereditatem.*

De pediare hereditatem. Si est factum ante iusticiam, non debet ibi esse fide ut per illud pediare quod fecerit non calonient illum. Et si non est factum coram iusticia, debet ibi habere fide ut per illud pediare quod fecerit non habeat ibi caloniam. Et si hoc totum non est habet ibi caloniam.

[18] *De placito finato duorum hominum.*

De placito finato de duobus hominibus; et venit unus coram iusticia et alius non, la iusticia est testis loco duorum quod non ibi venit.

[19] *De homine qui crebantat caminum.*

De homine qui crebantat caminum est la calonia del camino mille solidos, et habet emendare totum illud malefactum si habet testes quales vult.

Et si non habet testes, ille qui malum accepit cum suo iuramento, habet emendare totam la perditam quam fecit.

[20] *De hereditate quam impignorant duo germani et unus est absens.*

De hereditate quam impignoraverint duo germani et unus non fuerit in la terra, et ille qui est in la terra vult illam trahere de pignore, non debent illi reddere suo alio germano vivo existente.

Et si dicit:

—«Mortuus est».

Non debent reddere si non monstrat sepulturam ubi iacet, cum testimonio illius clerici qui eum sepelivit, et cum aliis duobus probis hominibus qui interfuerint sepulture illius, et quod iurent, sicut forum terre est.

Et si dicit:

—«Dabo vobis fide ut faciant germanum meum sedere in hoc, qui est in alla terra».

Nihil debent facere nisi sicut suprascriptum est.

[21] *De amicis qui impignorant unus ad alium hereditatem vel mobile dando suum aver.*

De amicis qui impignorant unus ad alium hereditatem vel mobile dando suum aver quantum habet super illud pignale nisi illud expletum quod inde traxit. Et si non traxit inde expletum, dando missionem suam quod constitit illi, reddat ei suum pignale. Hoc est si se concedum pro amicis coram bonis hominibus.

[22] *De homine qui dat suum hominagium vel verbum.*

De homine qui dat suum hominagium vel suam parabolam, et illa hora quando dat no dicunt ei quod si non attendit illud hominagium vel illam parabolam quod pignorabunt illum, non possunt eum de cetero pignorare, set possunt illum reptare. Et si vult recutare ad suum repterium potest hoc facere, et si non potest ire pro reptato quia in sua manu est.

[23] *De duobus molendinis qui fuerint unus super alium.*

De duobus molendinis qui fuerint facti unus super alium. Molendinum quod fuit factum prius et postea fecerunt alium inferius, si engorgat illud de suso pro illo de iuso, mu[n]dent illam azequiam et mittant signale de iuso illum cacabum, ex parte foris, in illa aqua et faciat suum açut de iuso. Et quando molent ambo molendina si cooperuerit illa aqua illud signale, tantum profundent illam

açequiam, molendini de iuso, donec veniat illa aqua ad suum signale directum, tali modo quod non engorget illud molendinum superius factum. /

[24] *De pignoribus que faciunt infançoni pro villano vel villano pro infançone.*

De pignoribus que faciunt infançoni pro villano vel villano pro infançone in alia terra vel in alio loco, et fuerit clamans alterius regni vel alius loci, et fecerit clamum in illa villa et pignoraverit, et abstulerunt ei sua pignora que fecit aut non dedit dominus casam ubi tenuerit eam per tres dies, sicut est usus terre, debet pignorare de illa villa, unde habet clamum ad primum quem invenerit infançonem vel villanum.

Et si hoc non fecerit non debet pignorare infançonem pro villano, nec villanum pro infançone, nec christianum pro mauro nec iudeo, nec ad maurum vel iudeo pro christiano.

[25] *De muro ville et civitatis.*

De muro ville. Si tenet ibi villanus bigas sue case habet illum murum reparare et illas menas. Et si tenet ibi infançonus suas bigas, et non vult illum murum reparare et illas menas facere, tollat suas bigas de illo muro et donet viam inter illam casam et illum murum, unde transeat miles armatus et quelibet bestia honerata suo honore. Et hoc faciendo non reparabit muros.

Et alii infançones debent iuvare ad illos muros ubi non tenent bigas et ad illas portas.

[26] *De duobus hominibus qui vadunt per viam, et non sunt diffidati, et habent lites.*

De duobus hominibus qui fuerint per viam, et non sunt diffidati, et habuerint contentiones; si iactaverit aliqua arma de ferro

unde occidat istum qui vadit cum illo et non vulnerat illum ullis armis, et habet de hoc testes, habet ibi medium homicidium.

Et si transeunt illa arma de illo in retro, et habet inde testes, secundum quod qualis locus est habet ibi homicidium completum, quia postquam exierunt illa arma de manu sua ad occidendum illum hominem vita illius de cetero non fuit in manu sua.

[27] *De balneo et furno et taberna non habent caloniam.*

De balneo et furno et taberna non habent caloniam quaecumque dampnum ibi accipiant domini sui, quia illi se deshonorant quando de tali pravo opere se intromittunt.

Alii homines vel femine qui se feriant, cum testibus legalibus quos habeant, habet caloniam secundum quod est.

[28] *De hominibus qui intrant fide aliis hominibus et multimode.*

De hominibus qui intrant fidantias aliis hominibus et in multis modis, et illi qui ponunt illos fidantias vendunt vel impignorant hereditates suas, propter hoc ut mittant suas fidantias in exeredationem seu in maximun dedecus, bene possunt illi prohibere illas fidantias, et impignorare aut vendere donec trahant eos de fidantia, vel quod donent eis alias fidantias ut de illis fidanciis ubi intraverunt non eveniat eis aliquod malum.

[29] *De hominibus ordinum vel clericis ordinatis non habent tornam.*

De hominibus ordinum vel clericis ordinatis non habent tornam, nisi per suas iuras planas habent credi.

Et si appellant ad suum episcopum non debet causa clerici dicto laici terminari.

Altioris enim est negotii et maioris egens inquisitionis, quia causa servientum Dei debent veraciter alti Dei examine diffiniri.

[30] *De domino ville qui habet testes dare in villa cuius est dominus.*

De dominus ville qui habet testes dare in la villa qua dominatur. Non habet dare testes de suo pane, nec de suo signali, nec de suo honore, quia infançones habent esse et legales, et casam tenentes, et non de suo pane nec / de suo honore. Set illam iuram habent accipere omnibus modis ab illis de quibus habent sive proponunt querimoniam.

[31] *De homine qui dat saltum in porcos et accipit unum vel duos.*

De homine qui dat saltum in illos porcos et accipit unum vel duos et usque at decem, habet illos emendare, cum iuramento illius porcarii, illos porcos aud valens porcos.

Et de X in antea habet tornam, ille porcarius, de ferro.

[32] *De homine qui emit hereditatem vel accipit in pignus.*

De homine qui comparat hereditatem vel accipit illam in pignus, fidantie et testes habent esse de illa villa in qua est hereditas; et quod fidantie vel testes videant hereditatem.

Et si hoc non faciunt, possunt hereditatem perdere qui comparant vel accipiunt in pignus, propter hoc quod nesciunt unde intrant fidantias vel testes, et ille similiter non scit de quo accipit fidantias aut facit testes, et possunt inde exire bono iure.

[33] *De cabeçalariis et testibus, qui facit illos, in qua villa illos facit ibi habet se valere de illis.*

De cabeçalariis et testibus, qui facit illos, in qua villa illos facit ibi habet se valere de illis.

Et si sunt alterius regni similiter, ubi sunt facti ibi se habet valere de illis et non in medianeto.

[34] *De domibus infançonis conductis vel impignoratis.*

De domibus infançonis. Postquam conducte fuerint vel pignori obligate si clamum habent de illo qui illas tenet, et est villanus, bene possunt illas sine inconvenientia sigillare. Set, si sunt accomodatae, non debent eas sigillare neque emparare.

[35] *De homine qui demandat alii: «tot denarios mihi debes». Et dicitur debitor: «debebam».*

De homine qui demandat ad alium:

—«Tot denarios mihi debes».

Et dicit ille debitor:

—«Debebam, set iam tibi persolvi; dic[it] mihi de si vel de non».

Si dicit de si, debent ire per paccatos cum testibus. Set si dicit non, debet dare fide de nego; et postea, si poterit illum probare cum duobus testibus, sicut est forum, quod si paccavit, peitet LX solidos.

Et si non potest probare, audiat suum iuramentum quod non sibi paccavit; et postquam super suum aver facit illum iurare solvat illi suum aver duplatum cum testibus.

[36] *De casis et tentoriis duorum participum.*

De casis et tentoriis duorum participum. Si habent clamum de uno parcero, possunt mediam portam sigillare et quod sibi prohibeant, cum duobus testibus, ut non intret per illam mediam portam apertam.

Et si ingreditur per illam cogitur peitare LX solidos.

[37] *De hereditate commendata de vivis sive de mortuis.*

De hereditate commendata de vivis sive de mortuis. Si sunt vivi qui commendaverint et illi quibus fuit commissa habet batallam. Et si sunt omnes mortui, ipsi et ipsi, non habet batallam.

Et si est mortuus qui commisit et vivit cui fuit commendata, habet batallam.

Et postquam commandam demandaverit nullam aliam racionem ibi habet quod ad ipsam racionem habet reddere.

[38] *De homine qui vadit per mercatum aut per villam aut per [viam]² et non dicit: «ayech».*

De homine qui vadit per mercatum, aut per villam, aut per viam aliquam, et non dicit: «aiech, aiech», et facit alicui dampnum, ille vel sua bestia, habet emendare cum calonia secundum quod est illud malefactum.

Set si dicit: «aiech, aiech», non habet caloniam.

[39] *De tota ferida de spata aut lancea, vel cultello aut lapide, vel pugno aut empuxada.*

De tota ferida de spata aut lancea, vel de cultello aut de lapide, vel pugno aut empuxada, parva vel magna, irato animo, habet tornam.

Et si dicit:

—«Deshonorasti me».

Ad minus de ferida, non habet tornam.

Et si dicit:

—«Proditor».

Aut illud verbum castelle turpe nomine, et dicit:

—«Probatus».

Habet tornam. /

[40] *De causa que est affidançata et firmata et iudicata in illa villa et se alçat ad Cesaragustam.*

De causa que est affidançata et firmata et iudicata in illa villa,

2 En el texto dice villam. Restituimos viam.

et se alcat ad Cesaragustam. Ille qui timet cadere male scribat illas rationes que fuerit tenente et illud iudicium, et monstret illa Cesaraguste. Et si indiget emendatione in ipso iudicio possunt emendare, et postea debent illud concedere. Et si postea dicunt alias rationes, vel querunt aliud iudicium, debet dicere ille qui cadit male vel perdit:

—«Redeamus ad nostram villam ubi levabimus iudicium, et non desforemus nostram villam, nec faciamus iniuriam domino nostro, et non nos caloniemus; hoc facto levabimus ibi iudicium et postea, si non placet vobis, ibi veniamus huc».

Et sic est forum.

[41] *De carta debiti ubi due fidantie et quatuor testes sunt.*

De carta debiti ubi due fidantie et quatuor testes sunt quomodo possunt testari illi duo testes et iurare, quia sic fuit sicut homo potest legere in illa carta. Sine aliis duobus non possunt. Set si est una fide et duo testes, illud possunt bene testari, et non amplius.

[42] *De molendino qui colat de die.*

De molendino qui colat de die non habet emendare illud molendinarius.

Et si colat de nocte, habet illam perditam emendare molendinarius, cum iura quam det ille qui fecit perditam, secundum quod est illud perditum.

Et si transmitit civeram et super illum molendinarium est, et commendat ei assignate, molendinarius, de iure, tenetur respondere de illa civera.

[43] *De homine qui dat hereditatem filie, et filia habet virum, et hereditas est ex parte patris et matris.*

De homine qui dat hereditatem filie, et filia habet maritum, et hereditas est ex parte sui patris et sui matris illius. Et ista filia et iste gener volunt vendere hereditatem, non debent illam vendere si

non dant fide quod illud aver quod acceperunt de illa hereditate mittant in aliam adeo bonam hereditatem et in tam bonum locum.

Si vero non habent filios vel filias, et illa obit sine filiis, post suam viduitatem illius mariti ad suum patrem vel matrem istius filie, vel ad suos parentes proximiores, habet redire sine dubio aliquo.

[44] *De cane qui intrat per tectum et facit dampnum.*

De cane qui intrat per tectum et facit dampnum, dominus illius tecti habet emendare, quia per suum tectum venit istud malefactum suo vicino.

Similiter est de vinea et de aliis locis.

[45] *De homine qui intrat in hereditatem alienam per pignus vel pignoram.*

De homine qui intrat in hereditatem alienam per pignus vel pignoram, et venit dominus illius hereditatis dicens ei:

—«Quis te posui in mea hereditate? Collige mihi fide de directo, aut da mihi eadem fide, aut desempara mihi illam hereditatem».

Unde de istis tribus causis de necessitate ipsum oportet facere.

Set si dicit ille qui est in illa hereditate:

—«Pedia mihi quod demandas».

Pediare habet.

Et si dicit:

—«Dabo vobis otorem».

Det in primis fide de directo et faciat directum, et postea clamet se ad otorem, ad X dies, et accipiat firmum de retra, et det fide de otore ad X dies.

Et si non dat illum otorem ad X dies pignoret per LX solidos.

[46] *De gallinis et apibus et palomis que faciunt malum.*

De gallinis et apibus et palomis qui faciunt malum in vinea, aut

in horto, vel in alio loco, ipse cui faciunt dampnum faciat inde duos testes, et postea pignoret las gallinas aut las palomas, et³ / paret eis rece quo capiantur; et mitat apes in una tina de melle aut in aliqua cantara, et venient apes ad mel sicut solebant venire ad illam vineam et cooperiat eas aliquo panno, et erunt pignorate. Et non exeant de sua persone donec emendet dampnum ille cuius sunt apes vel galline vel similia animalia.

[47] *De homine qui reddit se ad ecclesiam vel monasterium vel ordinem cum omnibus suis sine retinimento.*

De homine qui reddit se ad ecclesiam vel monasterium vel ordinem cum omnibus que habet sine ullo retinimento, et moritur, et est fide alicuius aut fecit aliquam iacturam, bene se possunt tornare ad illam ec[c]lesiam vel monasterium vel ordinem.

Set si dederit ad ordinem, et remanet aliquid de sua hereditate filiis suis vel filiabus vel aliis quibuscumque, vel de sua bona, ad illos se debent tornare, et non ad ecclesiam vel ordinem de iure.

[48] *De duobus clamantibus clamus prioris debet passare.*

De duobus clamantibus querimonia prioris debet passare.

Et si habet pignoram vivam ille clamans complere debet passare.

Set si non habet pignoram vivam bene potest illud iudicium tenere pignorum iuramentum, aut ferrum, aut batallam, quousque det illi fide de directo.

[49] *De homine alterius terre qui dicit: «Fide mihi fuisti de mea soldata», et dicit: «Fide fui».*

De homine alterius terre qui dicit:

—«Fide mihi fuisti de mea soldata».

3 *El manuscrito repite et.*

Et dicit illa fide:

—«Si fui».

Et postea dicit debitor:

—«Hac fide quod non posui illum vobis talem fidem quomodo vos dicitis, neque debeo vobis istud aver quod vos dicitis, et ecce vobis talis fide».

Debet iudicare iusticia quod ista fide quam dat det illam in villam illius clamantis, et quod mutet illam in suo consilio.

Et si non potest illam habere cum sua iura, usque tercia cruce. Et ad tercium diem qui ibi non fuerit, debet esse victus, et quod securet eum sine aliqua mala fraude pro se et pro omnibus amicis suis vel valitoribus.

Et ista fide data similiter debet dare firmum de retra iste clamans de villa istius de quo habet clamum aut usque ad terciam crucem cum suis iuramentis.

Et si non illam potest habere similiter est victus; et si potest habere, habent ire ad medianetum et habet ibi tornam.

[50] *De homicidio habet accipere dominus rex totum, et la iusticia novenas, et saiones los arienços.*

De homicidio habet accipere dominus rex totum; et la iusticia, las novenas; et saiones, los arienços.

De alia colonia de LX solidos, si est per districtam dominis ville, habet dominus los XL⁴ solidos; et lo clamans, XX solidos.

Set si clamans est infançonus, et per suam districtam acalçant los LX solidos, habet ille infançonus los XL solidos; et dominus ville, XX solidos. Et secundum quod pleitgabit dominus vel infançonus ipsa racione paccetur novenas et los arienços.

[51] *De fidantia de qua non habet ad quid se tornet, ante iusticiam debet intrare in X dies.*

De fidantia de qua non habet ad quid se tornet, ante iusticiam

⁴ En el manuscrito dice XLX.

debet intrare in X dies, si est suus otor in illa terra quem possit intrare, et ad X dies quod peitet.

Et si non est suus otor in illa terra, intret ante iusticiam in X dies, et quod iuret quod eum quesivit cum pane in talecha, et non invenit; et intret in alios X dies, et quod iuret quod non invenit; et ad triginta dies quod pleitet de pleno et suus otor debet aver duplare. Set quando peitat fide accipiat de manifesto. /

[52] *De foro quem dedit dominus Sancius, rex Aragonis, suo populo, scilicet de anno et die.*

De foro quem dedit dominus rex Sancius Aragonis suo populo, videlicet de anno et die. Quod quilibet homo qui fuisset tenens anno et die, sine ulla mala voce, quod non responderet de cetero alicui viventi cum sua iura quod anno et die fuit tenens absque mala voce, ille intrando et exeundo in illam et per illam villam.

Et in hoc comparaverunt christiani de mauris casas, terras, vineas.

Et quando venit tempus in antea obiit dominus rex qui dederat illum forum, et venit suus filius [Petrus]⁵, qui fuit rex, et demandavit omnes istas compras quas fecerant christiani et mauri.

Et respondit ille populus:

—«Domine rex concedite nobis illos foros et illas cartas, quas fecit nobis benigne pater vestri, et vos concessistis quando incepistis regnare».

Dixit dominus rex:

—«Concedo libenter».

Et dixerunt ille populus:

—«Domine rex, postquam concessistis nobis nostros foros et nostras cartas, quas fecit largissime nobis pater vester, et vos ator-gastis, laxate vos de isto demando quod nobis facitis, ne ad nostros posteros in exemplum pessimum protrahatur quem carte nostre monstrant quod ille qui est tenens anno et die quod non respondeat de cetero cum sua iura».

Et laxavit se dominus rex de illo demando.

Et in ista iura non habet tornam.

⁵ *El manuscrito deja un espacio en blanco, que rellenamos.*

[53] *De tribus germanis, aut magis aut minus, qui demandant hereditatem, omnes habent sedere presentes.*

De tribus germanis, aut magis aut minus, qui demandant hereditatem, omnes habent sedere ante, et accipere fide de directo, quomodo possint firmare quidam ad alios, ut in hoc quod faciunt illi sedeant, habent dare fide ut amplius non demandent illis in hoc quod demandant. Et sic possunt accipere et dare fidantias.

[54] *De venditione aut pignore inter germanos.*

De venditione aut pignore inter germanos. Germanus si habet vendere vel impignorare, vel aliquo modo alienare suam hereditatem, debet facere scire suo germano, et tantum per tantum debet illam retinere suus germanus si vult.

Set si facit ei scire et dicit quod non potest, vel excusat se aliquo modo, postea potest illam vendere vel pignori obligare cuilibet homini in mundo. Et si vult ei resistere det illi fide de directo et vendat et faciat ad suum placimentum.

[55] *De desfillamento patris vel matris ad filium vel filiam.*

De desfillamento patris ad filium vel filiam. Pater non potest desfillare filium sine racione manifesta.

Si filius verberat patrem, aut fecerit eum iurare aliqua re de qua fuerit ei molestum, aut traxit illum per capillos, aut dimentitur eum in presentia bonorum hominum, aut fecerit filius talem rem qua pater perdat ea que habet bene potest, propter predicta, pater filium desfillare.

Et si habet filios et filias et vult pater dare totum uni et desfillare alios non potest. Set potest eum meliorare de mobili, aut dare unam terram aut vineam aut domos aut aliquid aliud.

Set de omnibus non tenetur de iure unum filium vel filiam meliorare et alios desfillare.

[56] *De cane custode domus.*

De cane custode domus. Homo qui interficit illum, quantum se audeat iurare dominus domus quod furati fuerunt de sua casa, vel perdidit inopia illius canis qui erat custos domus postquam fuit mortuus, totum dampnum habet emendare ille vel illa qui canem interfecit, et habet tornam.

Canis autem multas habet bonas proprietates. /

[57] *De [testamento]⁶ infançonis et villani.*

De testamento infançonis et villani. Si testatus fuerit infançonus ad villanum ullam causam sine iusticia vel ad suum hominem, non faciat illi aliquid pro suo testamento.

Et si testatus fuerit villanus ad infançonem cum iusticia, vel sine iusticia, non faciat aliquid.

Set si testatus fuerit infançonus ad villanum, aut villanus ad villanum, et cum iusticia, et sunt ambo, qui tenet tortum et ille clamans de eadem villa, habet tenere illud testamentum donec sit pacatus ille clamans.

Et si ille clamans est de una villa, et qui tenet tortum de alia, debet tenere illud testamentum usque ad XXX dies. Postea debet dare firmum de redra aut quod tornet illud testamentum qua hora dederit ei fide de directo, aut quod emendet illud tortum quod tenet, et cum hoc quod faciat debet reddere illud testamentum.

[58] *De pediare hereditates germanorum vel parentum inter se.*

De pediare hereditates. Si demandant hereditates germani ad germanos vel parentes proximi ad alios, qui pertinent ad avolorium aut patrimonium, non se debent pediare ea que demandant inter se. Set debent monstrare extra portam domuum et dicere:

—«Domus et heréditas que pertinent ad istas casas monstro».

Et postea debet facere suum demandum.

Si vero sint alii homines, qui non se tangant aliqua linea paren-

6 El manuscrito pone testimonio, que rectificamos a la vista del contexto.

tele per germanos vel parentes proximos, debent presentare se coram iusticia et precepto suo debet pediare hoc quod demandat totum in circuitum, et postea procedat causa sua in antea. Hoc facto sine calonia est illud pediamentum.

Et si totum hoc non sit in presentia dompni iudicis nichil est.

Set si sunt germani, et monstravit iam ille qui est extra hoc quod monstraturus est, et si dicit qui est intus:

—«Ego monstrabo tibi quare non debes partem habere in his que monstrati et ecce fide de directo».

Qui extra est, debet illam fide colligere; et postea, si non poterit monstrare scripto aut testibus aut per cabeçaleros quare non habet ei dare partem, habet ei dare suam partem cum LX solidos.

Et si potest monstrare non dabit ei aliquid; et per illam malam vocem habet dare fide de redra.

Et etiam si hanc fide non audet dare qui est intus, illi qui est de foris habet illum colligere in domos illos et in hereditatem, et comedant et bibant in simul habitando sive conversando, et secundum rationes quas habuerint det forum unicuique ius proprium.

[59] *De bove aut qualibet alia bestia que percutit aliam bestiam vel alium bovem.*

De bove aut qualibet alia bestia que percutit aliam bestiam vel alium bovem. Si percutit et interficit, habet reddere illum homicidam.

Et si vulnerat, habet illam reddere sanitati dominus illius bovis, et dies laboris quos inde perdit habet illos emendare.

Et si advenerit in monte, habet se iuvare de testibus VII annorum in suso aut de illo adulero, si ille adulerus est de vicinali.

[60] *De bestia duorum participum.*

De bestia duorum participum. Possunt illum pignorare pro illo parcero de quo habent querimoniam uno die.

Set pro alio parcero unde non habent clamum debet solui alia die.

[61] *De iuramentis testium.*

De iuramento testium. Duo testes erant in carta falsa et habuerunt iurare, sicut scriptum erat in carta illa, / et quomodo poterat homo legere in illa carta quia sic erat verum. Et habuerunt aliam cartam plicatam ad similitudinem illius, et nihil fuit scriptum in ea, et iuraverunt cum ipsa, et perditum fuit ibi totum illud directum.

[62] *De morte canis.*

De morte canis. Si occidit unus canis alium super perram que sit sua consors, que est quasi uxor, aut sua germana, non habet caloniam.

Set si interficit super aliam perram habet caloniam, aut oportebit dare illum homicidam.

[63] *Homo mortuus non facit bellum cum homine vivo.*

Homo mortuus non facit bellum cum homine vivo, nec homo vivus cum homine mortuo.

[64] *De testibus qui sunt in carta.*

De testibus qui sunt in carta. Si querit homo qui habet illas in carta, et est illi neccese, habent iurare sicut potest legi in illa carta quod sic sunt testes, et habent dare fide de suis iuramentis.

[65] *De pignora porcorum.*

De pignora porcorum. Porcos de X in iuso⁷ non est pignora completa.

⁷ El manuscrito copia est, que luego fue tachado.

Decem, et de decem in antea, est pignora perfecta.

Set per IX porcos, vel de ibi in iuso, non cessabit accipere aliud pignus.

[66] *De testibus qui exeunt per asinum.*

De testibus qui exeunt per asinum, vel pro his que pertinent ad asinum, et illud iurant, numquam de cetero debent in aliquo facto pro testibus admitti.

[67] *De pignorare.*

De pignorare. Si vis aliquem pignorare et pignoras de mane, tantum pignus accipias, aut tale, de quo habeas tuum directum, quem postea non debes, de iure, in ipsa die aliam pignoram accipere quousque ipsa sit mortua, aut quod des illam ad manulevandum, et postea potest aliam pignoram prendere, postquam predictam dederis ad manulevandum.

[68] *De duobus amicis postquam vera amicitia se dilexerint.*

De duobus amicis postquam amicitia vera, et non ficta, inter se amaverint sic debent se emendare: si sunt duo amici et tenent singula castra, et exit de uno opido, et facit pignoram in aliud castellum, ille vel suus homo, sui amici, postquam concesserint amicitiam reddere habet illam pignora, et sine alio pignore debent se emendare iure plenario.

[69] *De manulepta.*

De manulepta. Quidam homo venit et manulevavit de alio quemdam maurum. Postmodum ille qui dedit ad manulevandum venit in presentiam dompni iudicis et quesivit sarracenum suum

quem dederat ad manuleptam. Et respondit iste qui manulevaverat illum dicens:

—«Fugit se a me maurus ille, accipite bestias aut aliud ganatum que excedant valore vestrum sarracenum».

Et dixit alius quod non acciperet nisi suum maurum quem dederat ad manuleptam.

Super hoc iudicavit la iusticia quod reddat manuleptam qua fecerit ab ipso, aut quod reddat se illi cum omnibus que habebat, cum iuramento quod ampliora non habebat. /

[70] *De iudicio caballi.*

De iudicio equi sive caballi. Tale est suum iudicium, quod armet se miles dominus equi omnibus armis que ad ipsum pertinent, et quod sit bene indutus et calciatus, et quantum pretiabuntur militem armatum et equum insimul, tanta est la calonia super illum qui hoc fecit malefactum: de roncino et de mulo est sua calonia XX solidos; de asino, quindecim solidos.

[71] *De cane venatico.*

De cane venatico. Si occidit illum alius canis, quantum possit probare dominus canis mortui quod interfecit plus venatus in uno die de monte vel de avibus silvestribus, vel de aliis quibuscumque, habet ei dare de calonia dominus canis vivi unoquoque die, aut reddere canem pro homicida.

Set si homo occidit canem, habet dare enmendam venationis cum uno iuramento quod det dominus canis mortui quod tantum mactabit in una eademque die, tantum venatus tenetur illi dare singulis diebus.

[72] *De ferida infançonis.*

De percussione infançonis. Infançonus percussus aut deshonoratus, cum testibus quos habeat, est sua calonia D solidos.

Set si caret testibus, consequitur iuramentum super altare Altissi[mi], ubi iuratur per homicidium.

Et si querit probare suum deshonorem potest prelium facere, si potest, aud ferrum facere levare.

[73] *De homine qui non debet facere prelium.*

De homine qui non debet facere prelium. Nullus homo debet facere bellum, secundum forum Aragonis, nisi habeat de mobili quantum possit monstrare videlicet valorem centum solidorum.

Set si hoc domino habuerit, non habet prelium nisi de ferro.

[74] *De villano percusso.*

De villano percusso. Si villanus verberatur, et habet testes, habetur calonia LX solidos.

Set si est ultramontanus, vel de ultraportus, quod non sit de terra Aragonis, et percutitur, cum testibus quos habeat, habetur calonia quinque solidos.

Et pro una talem percussione qua sanguinis non exeat et habet testes, duodecim denarios.

[75] *De homine qui intrat in iudicium et dedit iam fide directi, et sumpsit firmum de redra.*

De homine qui intrat in iudicium et dedit iam fide de directo, et sumpsit firmum de redra per forum terre, et deveniunt voces ad si et non, et iudicavit la iustitia:

—«Fas testes aut iuramentum».

Et qui dicit de si, dicit:

—«Careo testibus».

Et qui dicit de non, dicit:

—«Hac fide de meo iuramento».

Et ille qui dicit de si accepit fide iuramenti, de cetero, in istas raciones non habetur torna.

Set quando preparat fide iuramenti non accipiat illam, set dicit:

—«Ecce fide de la torna».

Et hoc habetur torna per forum Aragonis.

[76] *De homine infirmo reptato.*

De homine infirmo reptato. Quidam infirmus, in ultimo termini laborans, fuit reptatus pro iuramento quod fecerat super quemdam hereditatem dicendo suam esse, et non illius qui eam demandabat. Et postquam iuraverit stetit bene X annos quod non fuit reptatus ab alio, et, quando laborabat in extremis, venit ille clamans super egrotum et reptavit eum dicentis ei:

—«Tu es taliter periurus quod nemo in mundo debet confidere de te vivo vel mortuo».

Et rememoravit se iste infirmus, et dimentitus est eum, et dixit ut daret ei talem infirmum sicut ipse erat et preliaretur cum eo quod non dicebat veritatem.

Hoc facto, eadem nocte infirmus ingressus est viam universe carnis. Et in sequenti die, quando deferebatur ad ec[c]lesiam ad sepeliendum, venit clamans et travavit cum mortuo. Parentes vero et proximi mortui dederunt ei fidantias de directo; et fuit sepultus / iste mortuus.

Set postmodum parentes illius mortui et ille clamans venerunt in presentiam domini regis, et allegaverunt suas rationes unusquisque, veluti prescriptum est.

Iudicavit autem dominus rex quod non habebat de iure eum reptare usque ad annum et diem, et in alio anno et die poterat eum reptare; et si transibant ista duo annus et dies ita quod non reptabat eum, de cetero non tenebatur de iure illum reptare.

Et etiam plus, quod postquam infirmus se voluit salvare ad alium similem sui in egritudine, et non fuit ei datus, plus dixit infirmus quem debuit set affirmavit suum directum, et postquam hoc fecit, quia clamans travavit de mortuo quando portabantur ad sepulturam, quod peitaret domino regi D solidos.

Et qui talia agit tali meretur pena puniri, secundum forum terre Aragonie.

[77] *De milite qui facit ricum hominem, aut qui tenet honorem pro illo.*

De cavallero qui facit ricum hominem, aut qui tenet honorem pro illo. Si sunt in prelio vel in aliquo impetu, debet tornare super dominum suum; si portant eum captum aut si cecidit, in tantum donec sit mortuus defendendo dominum suum. Et hoc faciendo nemo in mundo potest illi dicere malum sine repterium.

Cavallerus de soldata vel de causimento si semel potest lancea ferire aut de spata, et exit del campo, non potest illi malum dici.

Si vero dominus est apedatus, cavallerus quem fecit, aut qui tenet honorem pro illo, debet illi dare equum suum.

Et si tornat super illum, et derogat alium militem, et dat illi caballum derogati, non potest illi malum dici.

Et si hoc non facit, aliter faciendo, et interficiunt dominum suum vel ferunt captivatum, malum potest illi dici a domino suo vel a suis parentibus et amicis, secundum usum terre.

[78] *De homine qui ivit in mercadariam in longinquas provincias.*

De homine qui ivit in mercadariam. Quidam homo incessit pro mercibus in terras longinquas et extraneas, et commisit uxorem suam cuidam germano suo, et domum suam, et omnia sua quousque ipse rediret. Et iste germanus, ad tempus in antea, petiit amorem isti sue cognate ut transiret ad suos amplexus illicitos; ipsa vero respuit, sicut lex mandat.

Iste vero suos cognatus, in cuius posse domus fratris sui remanserat, dedit duobus hominibus ducenti solidos unicuique ut concederent pro testimonio se quendam hominem vidisse concunbentem cum ea sua cognata. In presentiam domini iudicis devenerunt omnia testantes et dicentes se vidisse quendam habentem rem cum predicta muliere in quodam loco.

Super iudicavit dominus iudex ut lapideretur femina illa.

Lapidata fuit et turpiter tracta, et Deo adiutore evasit sine alia lapidum lesione, ita quod nullum corporis sui passa est detrimentum in illa hora. Set propter verecundiam fugit ab illa terra femina illa.

His precedentibus factis, venit coniux suus de terris longinquis. Et quadam die vetus iusticia ibat per villam spatiando videns quam

plurimos pueros prandium et convinium, suo puerili modo, properantes et dicebant:

—«Duo testes fuerunt dicentes et affirmantes se vidisse quendam concubere cum quadam muliere».

Et fecerunt iusticiam unum ex pueris et duos ex illis testes et testati fuerunt sicut alii maiores testes testati fuerant.

Iudicavit puer iusticia quod separarentur ex parte sigillatim illi testes, et factum est sic. Iusticia quesivit ab altero testium et dixit quod qua etate erat homo qui cum femina male operabatur, respondit:

—«Senex».

Recessit ille, venit alius, quesivit iusticia de qua etate erat homo qui malum faciebat cum muliere, respondit:

—«Iuvenis».

Totum hoc videndo et audiendo vetus iusticia recessit inde, et habuit consilium cum probis et sapientibus hominibus, et transmisit pro cognato illius mulieris et pro testibus, qui testati fuerant contra feminam, / et separaverunt illos testes, sicut fecerant parvuli, dicentes primo de qua etate erat homo qui malum fecit cum femina, dixit:

—«Senex».

Illo recesso, quesitum fuit ab alio cuiusmodi etatis erat homo qui malum fabricabit in muliere, dixit:

—«Iuvenis».

Et sic fuerunt falsi probati testes antiqui.

Et eandem penam quam mulier iniuste subierat, cognatus predictae mulieris cum prelibatis falsis testibus iure subierunt, lapidati ei fuerunt.

Mulier vero lapidibus obruta, prius audito adventu sui mariti, rediit ad propria domum cum gaudio et leticia, et habito triumpho de testibus falsis. Et vir et mulier permanserunt deinde in firmo amore. Et multa bona postmodum pariter habuerunt, et Creator omnium iuvavit illos.

Et sic antiquitas multociens precat in iudiciis quod iuventus corrigit et emendat, secundum Priscianum philosophum quanto iuniores tanto perspicaciores et subtiliores. Idem fuit iudicium de Sussanna et duobus senibus qui eam de falso crimine accusaverunt.

[79] *Façania fuit in valle de Funes.*

Fuit facta façania in valle de Funibus. Quidam homo dedit alii tantumdem seri pro tantumdem musti ad mensem septembris. Et venit cum ista coram presentia domini Petri regis: quod qui daturus erat mustum expleitasset suas uvas et suum mustum et postmodum premeret bene suas binaças, sicut alius presserat lac et caseum de sero, et quod persolveret ei de illis pressuris, sicut illi pacavit del sero, et oportuit ipsum fuisse pacatum, iudicio domini regis. Et factum est in hunc modum.

[80] *De ferida grandi mulieris infançone de nobili genere orta.*

Quidam homo dedit grandem feridam cuidam femine de nobili genere, et parentes istius domine dederunt multas et grandes feridas isti homini.

Dominus vero ville, amore et cupiditate calonie, fecit pignorari maritum istius domine, et dedit fidantiam de directo, et venerunt ante presentiam dompni Petri regis.

Et dixit maritus illius domine:

—«¿Quid me demandatis?».

Respondit homo iste:

—«Quod me verberastis et me inhonorastis».

Dixit maritus domine:

—«Non».

Et dedit firmum. Firmo dato, fecit iudicari dompnus Petrus rex ut probaret illum et quod daret caloniam; et si non quod iuraret ubi iurant per homicidium. Et si vellet tornare quod tornasset illum. Et fuit estacata batalla. Set postmodum rememoravit se maritus illius domine et dixit quod percusserat hominem illum, quia ipse percusserat et inhonoraverat hanc dominam uxorem suam.

Et fecit iudicari dominus rex: quod si homo qui percussus fuerat villanus erat et heres illius ville ad minus de domibus et non mutuo vel in pignus, quod peitaret ei LX solidos; set si erat de alio loco terre sue, et non de loco ubi malum fecerat nec heres, quod quot bastonatas vel pugnatas ei dederunt, peitassent ei tot quinque solidos; et si erat homo de ultra portus tot duodecim denarios; et per prelium quod fixit et non fecit, peitasset X solidos. Et factum fuit sic.

[81] *De homine qui vadit per viam, et venit custos vinearum aut çavaçequia, et est de die.*

De homine qui vadit per viam, et venit custos vinearum aut çavaçequia, et est de die, et dicit quod ille homo intravit in ortum vel vineam et furatus est aliquid, et est vinitor concilii, et latro et vinitor sunt eiusdem ville, cum iuramento vinitoris aut çavaçequie super librum et crucem peitet de die quinque solidos.

Set si est de nocte, cum testibus quos donet: si est christianus, cum duobus christianis; si est christianus et maurus, det maurum et christianum, et secundum quod sunt probet per duas testes; et hoc probando peitet malefactor LX solidos.

Si latro et vinitor sunt diversarum villarum, et facit de die malefactum in ortis vel vineis, cum duobus testibus VII annorum in antea, dent fidantias iuramentorum suorum quod peitet quinque solidos. /

[82] *De iuramentis christianorum.*

De iuramentis cristianus. Habet iurare mauro et iudeo pro duodecim denarios super librum et crucem. Et de ibi in iuso, usque ad VI denarios, caput unius christiani. Et de VI denarios in suso usque ad duodecim caput patrini.

[83] *De iuramentis iudeorum vere proditorum et sarracenorum.*

Iudeus habet iurare christiano et mauro, usque ad duodecim denarios, per legem Moysi; et de duodecim denarios in antea super cartam.

Maurus habet iurare christiano et iudeo per totum «berelle yale ylle illen»: verba sunt arabica.

[84] *De bestia acommodata vel conducta si pignoratur pro suo domino.*

De bestia acommodata vel conducta, si pignoratur pro domino

suo, dominus suus habet illam trahere cum fidantia directi aut qualicumque modo.

Set si pignoratur pro illo cui acommodata est, vel conducta, similiter debet trahere illam suus dominus.

[85] *De bestia acommodata et perditur.*

De quolibet homine qui acommodat bestiam suam alii et perditur, habet illam emendare cum suo iuramento quantum valebat. Et uset ad annum completum quantum constitit illi.

Set si conducit et moritur, pro mortua habet ire cum testibus si habet, et in heremo cum suo iuramento. Set daturus est mortuam si vult vivam.

[86] *De quolibet fructu vendito in vinea vel lino in campo.*

De quolibet fructu vendito in vinea vel lino in campo. Si dicit emtor venditori ut det decimam, debet dare eam venditor.

Et si ambo tacent, cum iuramento venditoris quod non vendidit ei decimam, daturus est emtor illam, nulla nacta occasione.

[87] *De testibus falsis.*

De testibus falsis. Si probati sunt falsi testes, et iam probati sunt cum aliis testibus, transquirentur in cruces, et cum batallo campane calenti cremennt illos in fronte in cruces, et expellantur a villa pro falsis et malis; quia sicut vox campane auditur per diversa loca, ita iniuria et infamia eorum nota sit ubique gentibus.

[88] *De homine periuro et probato.*

De homine periuro et probato debet expelli a vicinitate et comunitate aliorum, quia per nihil aliud in tantum perditur fructus messium et vinearum sicut pro periurio, et peitet.

[89] *De homine qui intrat in iudicium et levat iudicium cum pignore in currale.*

De homine qui intrat in iudicium et levat iudicium cum pignore in corrali, est sua calonia LX solidos.

De illo qui tenet pignus et transnoceat super fide directi, similiter LX solidos.

[90] [*De homine qui pignorat dominum pro suo famulo*].

De homine qui pignorat dominum pro suo famulo. Dominus habet illum desemperare aut facere complere directum habenti querimoniam de illo iusta racione preostendendo.

[91] *De furno et molendino fratrum vel proximorum aut participum.*

De furno et molendino qui fuerit fratrum vel parentum aut participum. Si aliquis ex eis vult partiri ad dies vel septimanas, si debent partiri.

Et si frangitur mola, aut obruitur furnus, in qualicumque die illorum mola frangatur vel furnus cadat, omnes habent pariter emendare et restituere quia comune est.

[92] [*De iusticia*].

*Venerunt duo homines ad iudicium ante iusticia, mercadero et villanus, et dedit villanus iusticie X carneros. Et quando debuit iudicare iusticia, dixit quia invenit pesquisam in X bonis hominibus de illa montanna, per illos carneros, quod tortum tenebat ille mercadero.

Quando hoc audivit el mercadero, dedit iusticie XX morabetinos. Et quando venerunt ante iusticiam, illa dixit quia inveni pesquisam in XX mercaderos, propter illos morabetinos, que tortum tenebat ille villanus.

Quando hoc audivit illi villanus, dedit iusticie XX vaccas bonas.

Et venerunt ante iusticiam, et dixit iusticia que in hoc quod ille dicebat in primis parabolis, in hoc esset iudicium, et dixit quia inveni pesquisam in XX qui fuerunt de los bonos laboratores, per los boves, directa pesquisa que tortum tenebat mercaderius, et que se indreçasset contra illum villanum.

Alia. Similiter venerunt duo ante iusticiam, et dedit ei primus pannum de lino per camisiam et bragas, et alius dedit duas vaccas. Et quando debuit iudicare dixit qui dedit ei pannum quia audiret oblivioni quod diceret aut compisset. Et quando hoc audivit la iusticia dixit que non poterat quia iam IIII cornua vaccarum erant in medio*. /

[93] *De aqua furata.*

De aqua furata. Aqua furata non habet tornam. Hereditas integra habet tornam, et quelibet domus de X solidos in suso.

[94] *De filio non legaliter progenito.*

De filio borde qui demandat partem germanis vel parentibus. Si dicitur ei:

—«Nescimus vel dubitamus veritatem sis filius illius patris quem tu dicis; videlicet nostri fac te filium racione».

Habet se facere filius per duos patrilios, aut per duos homines legales, iurantes filium fuisse illius de quo asserit. Et habet hoc modo esse filius illius loci nisi demandat partem in hereditatem, aut per levare illud ferrum.

[95] *De arboribus plantatis et furatis die vel nocte.*

De arboribus que fuerint plantate et postea furati fuerint de die vel de nocte, cum testibus valederiis, habetur colonia LX solidos.

Et si est filius borde qui exeat de arbore vel rama: de die, V solidos; de nocte, cum testibus, LX solidos.

Et tenetur fructus arboris emendare quousque mitatur alia equi bona in suo loco.

Palum de parrali qui solverit de die vel de nocte, cum testibus, LX solidos.

[96] *De comanda cuiscumque rei X solidos in antea.*

De comanda quarumlibet rerum X solidos in suso habet tornam de qualibet re. Set de X solidos in iuso non habet tornam.

[97] *De christiano pignoranti maurum vel iudeum proditorem pro suo exarico christiano.*

De christiano qui pignorat ganatum mauro vel iudeo pro suo exarico christiano, et dicunt quod non habet ibi partem: ille exaricus christiano tenetur iurare; maurus, in meçquita; et iudeos, in synagoga, quod non habet ibi partem ille exaricus christianus nomine [*hay un blanco en el texto para poner el nombre del exarico*]. Set quod est mauri vel iudei ad faciendum propriam voluntatem et christianus clamans habet querere aliam pignoram.

[98] *De homine qui dat fide in qualibet re dandi aver vel hereditatem.*

De homine qui dat fidantiam in qualibet re dandi aver vel hereditatem, et postea preparat fidantiam directi super illam aliam fidantiam, non est forum si non dicit:

—«Ac fidantia directi quod non posuit istum talem fidantiam qualem tu dicis, nec debeo tibi ista dare».

[99] *De fidantiis movilis aut terribilis et dicit: «facite mihi fide».*

De fidantiis movilis vel terribilis et dicit:

—«Facite mihi fidantiam».

Si est de movili, et non est in carta, oportet ipsum dicere si est fidantia aut non.

Si est de hereditate, et est in carta, fidantiam habet illum facere cum testibus quod dent fidantias iuramentorum suorum, quod taliter est fidantia sicut potest legi in carta illa, et habet dicere:

—«Fidantia sum sicut potest legi in carta illa».

Et si est de movili vel de hereditate, et dicit:

—«Fidantia sum».

Et non est in carta, potest venire ille qui dicit quod posuit eum fidantiam et potest dicere:

—«[Hac]⁸ fide directi quod non posui te talem fidem qualem tu dicis, nec debeo tibi dare hoc quod dicis, quod tu es fidantia».

Et debet illam accipere.

Postmodum si potest probare cum duobus testibus legalibus quod hoc debitum debet ei dare, et quod talis fidantia est quomodo ille dicit, et quod iurent testes, peitabit propter hoc LX solidos. Et prior fidantia faciet dari el cabdal unde fuit primitus pignoratus.

[100] *De matre et patre qui dant uni filiorum vel filiarum donum mobile et hereditatem.*

De matre aut patre qui dederunt uni filiorum vel filiarum suorum donum mobile et hereditatem, non debet passare plusquam donum, unde tantum mobile aut hereditatem.

Et si dederint duo vel tria hereditatis, non debent passare plusquam unum.

Infançonus bene potest dare suis filiis unam hereditatem si habent alias quas dividant in aliis locis quamplurimis. /

[101] *De homine qui tenet placitum dandi testes aut otorem aut aliud placitum.*

De homine qui tenet placitum dandi testes aud otorem aud aliud placitum, coram porta iusticie, et ante iusticiam debent dari; vel ubi est hereditas, si fuerit causa de hereditate.

⁸ En el manuscrito dice Ahc.

[102] *De patre aut matre qui fuerint vidui.*

De patre aut matre qui fuerint vidui. Non possunt dare filio vel filie donum completum si non habet donum unus de alio cum carta et fidantia, aut si non diviserunt. Set de sua parte cognita de racione potest donum dare.

[103] *De spata vel cultello qui trahit illa in villa muro cincta et ferit inde.*

De spata vel cultello qui trahit in villa muro cincta et ferit inde, habetur colonia D solidos. Et si occidit, mille solidos.

De alia ferida de pugno vel de petra, LX solidos cum testibus quos habeat. Set si non ferit, non habent coloniam nec tornam vel quod perdat pugnum.

[104] *De partitione germanorum usque ad terciam vicem.*

De partitione germanorum. Usque ad terciam vicem possum reverti ad partitionem si prius non firmant quod semper sint in predicta partitione. Et si habetur ibi carta tanto plus valet.

[105] [*De homine qui vendit vel impignorat suam hereditatem in terras de Iacca aut in terras de Hosca, et dat fidantias salvitatis*].

De homine qui vendit vel impignorat suam hereditatem in terras de Iacca aut in terras de Hosca, et dat fidantias salvitatis, et postquam exeunt ille fide de la terra, et habuerit fide de parte bona; et veniunt alii homines vel parentes qui demandant istam hereditat[em] venditam vel impignatam. Debet se iste homo tornare ad fidantias suas, vel suos filios debent interrogare si habent testes vivos. Et si dicent de si, debet iudicare iusticia que dent fidantias ad alias fidantias qui sunt de salvitate que donent ei illos testes in illo loco ubi fuit facta ista vendita, vel impignamentum, per forum terre; et eant salvare illam terram.

Et si non dant illos testes, que non respondeant magis. Et si dicent:

—«Non habemus testes quia mortui sunt».

Debet iudicare la iusticia que iurent cum carta in manu, sicut est forum terre, in ipso loco ubi invenit la fidantiam, et vadat salvare illam hereditatem.

Et si unus testis est solus, sic faciat quomodo supra scriptum est, et iuret unus testis in illa demandatia, cum illa carta in manu, quod sic fuit quomodo potest homo legere in illa carta, et salvetur illam hereditatem.

[106] *De homine vel femina qui venerint clamantes de percussio-
nibus.*

De homine vel femina qui venerint clamans de percussionibus vel desonore, aud de persone, sine domino vel iusticia. Debet dare ille qui hoc egit fidantiam directi; et ille clamans firmum de redra, quod redret per forum terre ille directum faciendo.

Et hoc facto, quando devenerint in illas raciones ad si et non, debet iusticia iudicare quod probet qui dicit de si, cum testibus legalibus et mensam suam sanctificantibus, si est in populato; et si est in heremo, cum testibus VII annorum in antea; et peitet medium homicidium.

Et si non potest probare, quod iuret qui dicit de non, quod hoc non fecit, super altare ubi iuratur per homicidium et dimiterat eum in quiete.

Et si dicit:

—«Meum deshonorem volo probare, non habeo testes».

Det fide sui iuramenti qui dicit de non, set alius non accipiat illam set dicat:

—«Hac fide de la torna».

Et accipiat illam la iusticia; et qui dicit de non, det fide de la espera; et similiter accipiat illam la iusticia.

Et hoc facto, si est prelium de scuto et baston, habeant ambo valens centum solidos de mobili, ita quod unusquisque per se, aut de cavalleriis, ante quod sit ad libitum illorum habeant de placito X dies; et ad X dies in quali quod remanerat peitet X solidos; et ad XX dies similiter pro quo remanserit peitet alios X solidos; et ad XXX dies fiat prelium aut succumbat pro quo remanserit.

Et de X solidos, decem dierum; et de aliis X solidos de XX diebus.

Habet ibi dominus ville terciam partem; et iusticia, terçero; et ille clamans, el terçero.

Set, si non habet unusquisque valens centum solidos, fiat prelium de ferro; et sigillent manum ad tercium diem; et levet ferrum ad alium tercium diem. Et perspiciant manum ad alium tercium diem, cui sunt IX dies. Et si est sanus, sit salvus; et si combustus, succumbit.

Et omnes calonie que sunt in prelio sunt in ferro, excepta missione ferri que non est tanta.

[107] *De homine qui dicit se daturum testes et non dat.*

De homine qui dicit se daturum testes ad diem prefixum et non dat illos, victus est.

Et perdit iuramentum ab illo qui habet illud dare, quia promisit se daturum; testes postmodum pedem retrahit, unde illud quod complere nequis primiciare cave.

[108] *De debitis clericorum.*

De debitis clericorum. Clericus pro debito quod debeat alicui non potest appellare ad suum episcopum.

Set de qualibet alia re que pertineat ad ec[c]lesiam potest appellare ad episcopum quem pontificum et prelatorum: est discernere inter leporam et lepram. /

[109] *De homine qui monstrat cartam coram iusticia et dicit alius: «falsa est et hac fidantia».*

De homine qui monstrat cartam coram iusticia et dicit alius: —«Falsa est et ecce fidantia quod teneam in pede ipsam esse falsam».

Deinde non debet illam probare nec cum illa iurare, set debet illam tenere in pede.

Et si Deus facit illi misericordiam, peitavit secundum de bolta *atal*; et si est de ferro, secundum quod est de ferro.

[110] *De filio vel filia qui miserunt missionem de dispensa de qualibet re in mundo in rebus patris et matris.*

De filio vel filia qui miserunt missionem de dispensa de qualibet re in causa patris aut matris, et non miserit illam cum convenientia et cum fidantia et testibus, non debent illi respondere pater, nec mater, nec germani, set debent illi reddere gracias. Et cum hoc debet esse paccatus per forum terre Aragonis.

[111] *De homine qui vult probare clericum vel hominem alicuius ordinis.*

De homine qui vult probare clericum vel hominem alicuius ordinis, postquam fuerit clericus vel dederit se alicui ordini, cum clerico et laico habet probare, secundum quod est ille ordo.

[112] *De testibus patris contra filium vel filii contra patrem.*

De testibus patris contra filium vel filii contra patrem ad suam utilitatem vel contra ad lites, non potest testari unus alii ad suam utilitatem.

[113] *De homine qui emit hereditatem qualem vult et demandant ei illam.*

De homine qui emit hereditatem qualem vult et demandant illi eam, et vult dare fide directi postquam ad comparam se clamat fide directi debent ei colligere, et postea habeant suas rationes.

[114] *De homine dicenti: «percussisti me», et dicit alius: «¿ubi?».*

De homine qui dicit:

—«Percussisti me, aut inhonorasti, aut pignorasti me».

Et dicit alius:

—«¿Ubi, aut in quo loco, aut cum quo te verberavi, aut in qua die septimane, aut qua hora diei?».

Respondere habet de iure: ubi aut in quo loco aut cum quo fuit percussus, cum lapide aut pugno aut quibus armis, ut ni irato animo necne; et in qua die septimane aut qua hora diei; de omnibus tenetur respondere.

Et si fuit de meridie in suso, habet dicere:

—«A mane usque ad meridiem».

Et si fuit de meridie in antea:

—«Usque ad noctem».

[115] *De homine qui est in hora mortis et vult destinare.*

De homine qui est in hora mortis et vult destinare, quales habent esse sui cabeçalarii si est in heremo aut in populato.

In heremo debent passare duo septem annorum in suso. Set in populato duo vicini legales cum illo capellano.

Et si est in villa pauca de X casas minus, debent valere pro cabeçalariis capellanus cum alio vicino, sin autem capellanus cum legali vidua muliere qui complent secundum usum terre.

Set si non posunt habere capellanum, duo homines legales habeantur cum neccese fuerit.

Ipsi vel ipsi qui fuerint cabeçalariis dicant Deo et suis animabus veritatem coram ianua ec[c]lesie manibus ad celum extensis, quod sic fuit. Et debet iure valere.

[116] *De omnibus rebus que fuerint de litibus, et de percussionibus, et de homicidio.*

De omnibus causis que fuerint facte, de litibus, et de percussionibus, et de homicidio, in heremo vel in monte ubi non est populatum vel regativum, et debent probare cum duobus testibus VII annorum in suso.

In quolibet populo cum duobus testibus legalibus valederiis et casam tenentibus et mensam suam sanctificantibus.

[117] *De quinque solidis sume quomodo debent dividi.*

[D]e quinque solidis illius sume quomodo debent dividi. Domino ville tertia pars; messegarus aut vineaderus, alia tertia pars; la iusticia, novena tocius.

[118] *De homine qui se clamat ad cartam coram iusticia.*

De homine qui se clamat ad cartam coram iusticia non debet iudicare si non habet cartam.

Et si dicit coram iusticia:

—«Non habeo cartam».

Deinde non se potest clamare ad cartam, et iusticia non debet iudicare ad cartam.

Set si semel monstrat cartam coram iusticia omnibus horis habet monstrare illam de cetero quousque causa ad finem perducatur, /

[119] *De homine qui pignorat et occidit pignoram.*

De homine qui pignorat et occidit pignoram, habiturus est totum corium complere, cum rostris et quatuor unguis et auribus et cauda. Et quod mittat pedes suos super illud, et iuret super librum et crucem illud esse ipsum corium, sine dubio, illius bestie; et quod mactavit illud more pignoris et propter talem hominem nomine [*blanco en el manuscrito para poner el nombre*].

Et ille pro quo fuit pignorata et mortua habet emendare pro bestia centum⁹ solidos.

⁹ *La palabra centum ha sido raspada.*

[120] *De iuramento que vi domine ville aut iusticie est danda.*

De iuramento qui coactione domine ville aut iusticie est danda. Si accipit inde clamans aliquid sine domino ville, pro furto potest ab eo queri a domino ville. Et si presente domino accipit clamans pro iuramento aliquid tradere, habet accipere dominus ville; et si non vult accipere inde aliquid clamans pro iuramento illo et vult per omne iuramento bene potest facere.

[121] *De fidantia que est et dicit se non esse fide et dat fide negamenti.*

De fidantia que est et dicit se non esse fidantia, et dat fide negamenti se non fore fide, si potest probare illum ipse cui fuit fide cum duobus testibus legalibus, quod sic fuit fide et quod dent fidantias suorum iuramentorum, habet redimere suam manum per VI solidis et IIII denarios, et quod faciat colligere suum directum ad illum clamantem.

Et de istis denariis habet inde accipere dominus ville II solidos; et clamans, II solidos; et la iusticia, II solidos; et saiones per los arienços, los quatuor denarios.

[122] *De asino vel asina qui furati fuerint sine albarda vel sine capistro.*

De asino vel asina qui furati fuerint sine albarda vel sine capistro pro solo suo corpore, non habet tornam illi nec testes qui testati fuerint pro eo.

Set si furati fuerint cum capistro aut albarda vel cum alia ropa, habet tornam ille vel testes qui iuraverint pro eo.

[123] *De hominibus qui testantur pro mauro vel pro iudeo.*

De hominibus qui testantur pro mauro vel sarraceno atque

perſido et doloso iudeo pro quacumque re in toto mundo, ita quod maurus vel iudeus teneantur dare testes.

Si iudei vel ſarraceni litigant cum christianis et percutiuntur de morte ita quod sanguis profluat, a iudeo vel ſarraceno mille iudei vel ſarraceni ſint in volta litis, testimonium unius non potest alii valere aliquo modo.

Set ſi forte christianus vult testari pro iudeo vel ſarraceno hoc modo vel alio, non debet credi ſine ſuo iuramento christianus vel iudeus vel ſarracenus, unusquisque ſua lege, ſecundum quod res ſe habuit.

Postquam vero iuraverit et testatus fuerit christianus non potest eſſe tornatus per ferrum neque per batallam, quia non eſt forum quem non tornaretur aliquis christianus mauro vel iudeo, ſi tornant haberet testis christianus poſt ſuum iuramentum.

Et certe nunquam debet aliquis christianus testari pro mauro vel iudeo, tum quia ſunt inimici crucis Chriſti per quam totus mundus ſalvatur et vite ſalus reparatur, que tum quia ſum proditores et die et nocte cogitam christianis fraudes multimodas laqueare, et contra quod maius eſt numquam ſompniant eis bonum.

Duo christiani non ſufficiunt testari pro iudeo vel ſarraceno, vel duo iudei pro iudeo, nec duo ſarraceni pro ſarraceno ſi factum litis pertinuerit ad christianum et iudeum vel ſarracenum. Set ex utriusque habent testari pro factis et non habent credi ſine ſuis iuramentis.

Hoc eſt ius et forum terre Aragonis, aprobante hoc et laudante conſuetudine regum et aliorum proborum hominum.

[124] *De homine qui vult iuvare amicum ſuum in testimonio.*

De homine qui vult iuvare amicum ſuum de testimonio habeat et faciat ſimilitudinem testandi, ſicut qui habet in corde. Et ita potest amicus unus alium iuvare in testimonium, *tamen non det fide ſui iuramenti*. /

[125] *Façania.*

Quidam iudeus obligavit pignori cuidam christiano quedam vas

stagni loco argenti pro centum solidos ad lucrum quod montasset ad finem anni alios centum solidos. Et fuit et statim uas illud pesatum et stetit per annum.

Et transacto spatio anni, agnovit christianus vas esse stagni et non argenti, et habuit christianos se deceptum.

Et christianus fecit serrari cum una serra cathenatum et clausatam portarum domus sue, et ipsemet ropavit domum suam, et finxit se fuisse depredatum et spoliatum omnibus suis. Et venit tumultus istius rei ad hebreum, et venit proditor iudeus, qui crederat se decepisse christianum, cum ducentis solidis.

Et hoc modo recuperavit christianus suos ducentos solidos, et defraudavit iudeum sua vice taliter et audiistis. Et domini valde magna laxas habens habenas est ibique proditio iudeorum.

[126] *De hereditate germanorum vel filiorum germanorum aut parentum proximorum que non sunt divise.*

De hereditate germanorum vel filiorum germanorum aut parentum proximorum que non fuerint divise. Si aliquis illorum dederit, sine mandato et concessu aliorum, aliquid illorum hereditatum ad sanctos, vel ad mulierem, aut ad aliquem locum, non potest passare, quia cum iuramento quod det se non interfuisse illi donativo quod hereditas non fuit divisa, et quod non concessit illam donationem ipse potest hoc prohibere.

Set si hereditas est divisa et potest habere testes, potest facere donativum et cum ratione faciat quicquid facit.

[127] *De homine qui pignorat in villa et non est vicinus.*

De homine qui pignorat in villa, et non est vicinus, et tenet pignoram in villa per tres dies. Quando trahit pignus a villa ad tercium diem habet dare fidantiam quod de manifesto teneat illam, et non se alçet cum la pignora.

[128] *De gato furato.*

De gato furato et invenitur cum testibus furti, talis est sua calonia: quod aliquis homo accipiat illum gatum et liget ad suum collum palmum corde, et figat stacham in terra, et ligetur ibi corda, et ad omnes partes habeat IX pedes in amplum, et proiciant milium super illum gatum, sicut granum cadit per gronçam molendini per oculum mole, et cum coopertus fuerit gatus milio illo, ipsum milium est sua calonia. Et dividatur sicut alia calonia.

[129] *De causa clerici et laici.*

De causa clerici et laici. Si clericus habet querimoniam de [clerico]¹⁰ habent ire sui forum terre.

Set si laicus habet querimoniam de laico [sic] habent ire ad iudicium domini episcopi.

Et si laicus demandat hereditatem ad eclesia, clerici habent accipere de terra illius hereditatis, quam demandant illis, et mittere super altare; et iuret ibi quod terra fuit sua hereditatis et sua debet esse, et accipiat terram ab altari et sit sua la hereditas.

Et clerici spolient altare, et circundet illud spinis cum venerit laicus ad iurandum, et tangant las campanas, et mittant ibi las virtutes; et sic accipiant clerici iuramentum laici.

[130] **Fazania.*

Quidam iudeus dedit ad tingendum L lienços panni de lino cuidam christiano, et non fecit inde testes. Et christianus negavit pannum, et iudeus nobit se deceptum, et tacuit per tricennium.

Postea venit cum C lienços panni de lino ad illum christianum et fecit testes similiter illum, et illis testes factis levavit se ad domum suam cum sua arte quam fecit istos lienços, et stetit bene per duos menses. Et ad caput istorum mensium venit ad istum christianum et demandavit suos C lienços de panno de lino, et iste christianus

¹⁰ El manuscrito copia laico, pero hay que leer clerico, de acuerdo con el contexto.

voluit dicere que non habuit istos lienços. Et cum testibus quos fecit oportuit dari christianum illos C lienços. Et ita vindicavit se iudeus de christiano*.

[131] *De causa christiani, mauri et iudei.*

De causa christiani, mauri et iudei. Si christianus habet querimoniam de iudeo vel de sarraceno, vel sarracenus de iudeo, vel iudeus de sarraceno, vel christianus de utroque, omnes habent ire ad iudicium iudicis christiani, quia christianus melius discernit et causas novit potius perscrutari.

[132] [*De pleito christiani et mauri*].

De pleito christiani et mauri. Si christianus habet clamum de mauro, habent ire ad iudicium del alphaquin. Et si habet clamum maurus de christiano, habent ire ad iudicium iusticie. Similiter est de christiano et de iudeo contra ad aliam iusticiam et contra ad illo rabbi.

[133] *De homine albarrano qui non potest dare fide directi.*

De homine albarrano qui non potest dare fide de directo per malefactum quod fecit, post venit coram iusticia, habet statim dare fide directi, aut cablevadorem, ut faciat fieri directum, aut quod reddat illum cablevador in presentiam domini iudicis, aut quod mitatur in presonem domini regis. Et non dent illi talem presonem quod si habet se salvare minus inde valeat suo corpore, semper iurando quod non potest habere fide nec cablevadorem. /

[134] *De bassallo qui stat cum domino, et non est vicinus, et furatur aliquid commedendi.*

De bassallo qui stat cum domino, et non est vicinus, et furatur

aliquid ad comedendum sive baccas vel boves aut oves vicini, et occidit illum. Et de carnibus illis dederint ad manducandum aliis vicinis et non vicinis, et postea recedit vassallus a domino suo, aut morietur dominus. Et iste cui furati fuerunt suum ganatum demandabit suo vicino qui comedit de carnibus illis:

—«Latro fuisti mei ganati et consentiens mei furti».

Et iste vicinus, qui vidit et comedit de carnibus illis, non fuit ausus detegere suum dominum vel suum socium per quem comedit de furto illo et vidit furari, nec fuit ausus detegere, non debet negare nec debet inde dampnum habere.

Set si est vicinus et dicit:

—«Latro fuisti mei ganati».

Debet se inde salvare aut debet illud comparare per forum terre. Et si latro est vicinus debet se salvare et habet tornam.

[135] *De testibus postquam sunt iudicati et dant fide iuramenti.*

De testibus postquam sunt iudicati et dant fidantias suorum iuramentorum, et nolunt accipere illas fidantias, non remaneat pro illis. Postmodum non debent testari nec fidantias suorum iuramentorum dare quia iam compleverunt.

[136] [*De interfectoibus venatum silvestrium*].

[D]e interfectoibus venatum silvestrium. Qui vulnerat prius porcum silvestrem, ipsius debet esse caput cum collo illius porci.

Qui vulnerat cervum vel cebrum sagitta vel lancea ille, debet habere corium et mediatas carnes si vero alii occiderunt.

[137] *De homine qui vadit post venatum cum cane suo et occidit venatum in heremo.*

De homine qui vadit post venatum cum suo venatico cane et occidit venatum in heremo, totum debet esse suum.

Et si venit ad populatum et exeunt homines de villa qui mactant

venatum, corium et medie carnes debent esse illius qui venit post venatum cum cane suo.

[138] *De venatu qui cadit in cepum, totum debet esse domini cepi.*

De venatu qui cadit in cepum totum debet esse domini illius cepi. Quilibet homo parans cepos et venit monterius, aut missaticum suum, et asserit se iturum venatum cum equis et canibus et disparet suos cepos, et non disparat illos. Et monterius movens venatum, cum equis et canibus, et cadit canis aut equus in illum cepum; dominus cepi habet sanare illum et dare civadam et conductum quousque sanitati restituatur. Et si moritur inde habet emendare dominus cepi illius.

[139] *[De foris quos habent apud Borgiam].*

[D]e foris quos habent apud Borgiam. Per se ipsos habent multos foros et consuetudines, et insuper habent foros Cesaraguste civitatis et abonos et alios.

[140] *De hominibus Borge qui se alçant ad Cesaragusta.*

De hominibus Borge qui se alçant ad Cesaragusta, coram iusticia Borge debent dare los boceros.

Et si ipsimet non vadunt, debent dare bonas fidantias, ut sedeant in hoc quod bocerii levabunt apud Cesaragusta.

Et si ipsimet non vadunt, set transmittunt bocerios suos, habent fidantias inter se dare.

[141] *De omnibus villis rivi de Borgia.*

De omnibus villis rivi de Borgia in quibus iusticia non habetur, in Borgia faciant prelium, et levent ferrum, et donent otorem, et

teneant placitum totum coram iusticia, de Mallen in suso, si in Borgia firmant; exceptis villis ordinum Templariorum et Hospitaliariorum, monachorum alborum et nigrorum, et sanctimonialium et aliorum.

[142] *De homine qui audit iudicium in Borgia et alçat Cesaragusta.*

De homine qui audit iudicium apud Borgiam et se alçat ad Cesaragustam, et Cesaraguste et Borgie datur idem iudicium, peitet domino quinque solidos et novenas quinque solidorum iusticie; et totam expensam quam fecerit alius qui venit ibi vi cum suo iuramento. Quod tantum constitit sibi habet emendare ille qui se alçavit ad Cesaragustanam civitatem.

[143] *De homine qui tenet tortum alii et sunt de signali. /*

De homine qui tenet tortum alii et sunt de signali, et homo iusticie monstrat signale domini regis ut veniat in presentiam domini iudicis, et non vult accedere ad complendum directum, et transit illud signale una nocte. In sequenti die peitet quinque solidos, et sunt iusticie. Et quando monstrat illud signale cum testibus valentibus habet monstrare.

[144] *De hominibus qui se alçant ad forum Cesaraguste.*

De hominibus qui se alçant ad forum Cesaraguste donet eis iusticia ut tertia die sint Cesaragusta, et quarto die levant iudicium.

Et qui contempnit levare iudicium prima vice non succumbat. Secunda vice pignoretur, et cum pignore in currale cogatur ire et non sit victus. Et ad tercium placitum, si non vult levare iudicium et directum facere, sit victus.

Set ad tres placitos predictos iusticia debet dare diem, et in presentia iudicis totum debet fieri.

Si vero placet utrique parti quod qui non fuerit prima vice vel

secunda Cesaragusta directum facere vel contempnit complere, sit victus sui ex parte dicti.

Set hoc non est forum imol¹ voluntas et optio utriusque partis.

[145] *De homine qui se clamat ad otorem.*

De homine qui se clamat ad otorem habet dare fidantiam de otore ut donet illum ad X dies, et non nominet otorem si non vult.

Et si non dederit illum ad X dies coram iusticia, peitet LX solidos et demandum quod faciunt illi.

Et cum dederit otorem accipiat eum per manum et otor det fidantiam directi super illum, et dicat:

—«Ego sum otor istius rei».

[146] *De prelio faciendo aut ferro levando de villa ordinis rivi de Borgia.*

De prelium facere aut ferrum de villa ordinis rivi de Borgia. Si firmatur in manu iusticie de Borgia, iusticia Borgie habet habere las novenas.

[147] *De pleito que est affidançatum et firmatum et iudicatum Borgie et alçat ad Cesaragustam.*

De causa que est affidançata et firmata et iudicata in Borgia, et se alçat ad Cesaragustam. Qui habet metum cadendi male Cesaragusta, scribat raciones et iudicium quod dederint Borgie, et monstret illud Cesaragusta in presentia çalmedine. Et si indiget emendatione iudicium emendetur, et est directum.

¹ En el manuscrito se lee imol, con abreviatura sobre la "i", y un adorno sobre la "l", que podría considerarse como posible abreviatura. La falta de sentido sugiere que estamos ante una mala lectura del copista, que no supo desarrollar la abreviatura correspondiente a unde.

Set si dicunt alias rationes Cesaragusta quam dixerint Borgie, debet dicere qui male cadit:

—«Non levavimus iudicium Borgie istis rationibus, nec venimus Cesaragustam propter hoc redeamus Borgiam ubi audivimus prius iudicium. Et non desforemus nostram villam, quia nolo me calumpniari, nec volo domino meo iniuriari. Et fidanciemus nos, secundum istas rationes, ut dominus ville non ammittat suos directos, et audiarnus ibi iudicium, et postmodum sic levemus iudicium Cesaragusta».

Et est forum Borgie, quia per quas fidadurias sunt facte in Borgia debent levare iudiciun Cesaragusta.

Postea habent forum in Borgia quod homo qui afferat ricum hominem pro bandariça vel pro bocerio, causa nocendi suo vicino de Borgia, alii vicini expellant eum a Borgia, et precipitent domos suas in terram, et peitet domino regi mille solidos.

[148] *De hominibus qui audiunt iudicium Borgie.*

De hominibus qui audient iudicium in Borgia et, dato iudicio, non se alçant statim ad Cesaragustam. Deinde non se possunt alçare ad Cesaragustam quem secundum iudicium Borgie habet finiri.

[149] *de hominibus qui posuerunt vocerios Borgie.*

[D]e hominibus qui posuerant bocerios in Borgia non habent amplius respondere aliquibus aliis hominibus, neque dominis cause, si non bocerius ad vocerim quosque causa finiatur in Borgia, aut quod se alçant ad Cesaragustam, si in Borgia non placet eis iudicium.

[150] *Nullus vicinus de Borgia debet dare leçdam nec pedaticum in tota Aragone.*

Nullus homo vicinus de Borgia debet dare leçdam nec pedaticum in tota Aragone, nisi ad portus sabidos.

[151] *[Nullus homo de Borgia habet directum facere alii homini pro torto quod faciat illi in alio loco, nisi Borgie aut Cesarauguste]. /*

[N]ullus homo de Borgia habet directum facere alii homini pro torto quod faciat illi in alio loco, nisi Borgie aut Cesarauguste.

[152] *De vassallo et ancilla qui sedent ad soldatam et infirmantur.*

De vassallo qui sedet ad soldatam et infirmatur. Quicumque homo habet vassallum ad soldatam, et infirmatur vassallus, et non dederit illi conductum dominus suus dum egrotaverit. Post infirmitatem, si sanus fuerit, non debet ei servire et debet perdere dominus totam suam soldatam quam sibi dederit. Set si dederit illi conductum suus dominus, dum fuerit infirmus, cum fuerit sanus, debet redire ad servicium domini sui, et complere suum annum, et post anni complementum debet emendare dies quibus egrotavit.

[153] *De domino et vassallo qui sunt affidançati.*

De domino et vassallo qui sunt affidançati. Si vassallus perdidit aliquam rem domini sui, aut fecerit malum laborem, propter hoc non debet eum percutere dominus suus, set pignoret fidantiam suam ut faciat sibi emendari totum malefactum.

Set si percutit illum cum testibus quos habeat vassallus, habet ei facere directum de percussionibus dominus suus sicut de quolibet extraneo.

Et si vassallus non vadit ad montem, aut ad locum quo precipit eum ire dominus suus, quod sit res facienda, et contempnit ire vassallus, dominus suus faciat hoc scire fidantie et det mercedem alicui homini qui eat loco servi, et faciat fidantia vassallum hoc emendare domino suo.

Et hoc est ius et recta consuetudo.

[154] *De homine qui monstrat cartam coram iusticia et alius falsificat.*

De homine qui monstrat cartam coram iusticia et dicit alius:
—«Falsa est hec carta».

Qui habet cartam daturus est testes sicut sunt scripti et possunt legi in illa carta, et si mortui sunt testes qui habet cartam debet iurare cum carta in manu sua, et debet valere scriptum sue carte.

Iste vero qui vult scriptum carte falsificare habet de *suffrença annum et diem, si tenet directum, et postea potest reptare ad illos testes qui iuraverunt per falsos, aut ille qui iuravit cum illa carta in la manu pro periurato, et non potest falsare illam cartam.

[155] [*Moro potest vendere, pro suam captivitatem, dando suum directum*].

Moro potest vendere, pro suam captivitatem, dando suum directum, la medietatem ad suum exarich; et arbores rancare similiter dando suam medietatem de hereditate, si non sunt opus in sua casa et de suo exarich.

Et potest vendere per bovem comprare unde laboret suam hereditatem, et non aliam.

[156] [*De iuras hominum de ordenes*].

De iuras hominum de ordenes. De X solidos valente in suso, habet dicere suam veritatem Deo et ordine suo, et usque ad centum solidos. De X solidos in iuso, suas caligas et suas zabatas. Et de hereditate super librum et crucem.

[157] [*De homine qui habet facere batallam*].

De homine qui habet facere batallam et per escapar dicit quod homo non habet baliā de C solidos de mobili, habet iurare super librum et crucem que non habet baliā de C solidos de mobili in

toto suo posse, et habet levare lo ferrum. Et si possunt scire quod est periurado, possunt illum reptare post annum et diem passatum usque ad alium annum et diem passatum, et non postea magis.

[158] [*Infançon non debet comprare hereditatem de villano regis*].

Infançon non debet comprare hereditatem de villano regis, neque de moro vel de iudeo, neque rex.

Vel villanus non debet comprare de exarich infançonis, neque de villanus vel infancon, si non facit ille qui comprat illam villaniam que suo villano.

Et inde facit similiter moro neque iudeo.

[159] [*De homine qui tenet suas bestias in sua casa*].

De homine qui tenet suas bestias in sua casa quales se vult per fer mala barata ad qui habet clamor de illam, bene potest pignorrare illo clamante in illa peça de terra unde arant, et quod emendet la semente que illa die habet seminata usque quod las bestias pignoret.

[160] [*De homine qui est in alia terra*].

De homine qui est in alia terra et laxat in sua terra baiulum vel exarich, et pignoraverint illos per illum quale est in alia terra, et dicunt:

—«Fide nos fuit aut debitor vestro sennor aut vestro exarich».
Debet dicere illo exarich ad illo baiulo:

—«Non scimus nos de ista debita vel de ista fidança que fuisset nostro sennor».

Et debet probare isto clamante per forum terre quod sic fuit debitor, quomodo ille dicit; et fidancia quod sit de manifesto, et parent se ad ista debita.

Et si non audiant sua iura quod non est inde sabitor et partant se de illo baiulo vel exarich*. /

ANEXO

Villar	Versiones del Fuero de Jaca según Molho						Lacruz
U	A	A ²	B	C	D	E	M. 207
1
2
3
4	79	52
5	36	...	57	63	62	68	...
6
7	88
8
9
10	170	65	66	71	148
	171	72	...
11	172	...	134
12	173	41
13	174	238	237	249	42
14	29	158
	175
15	176	209	208	218	...
16	177	57
17	178	87	...
18	179
19	180	148	147	154	291
	321	302

20	181	22
21	182	23
22	183	252
23	184	285
24	185	25
25	186	95	94	99	...
26	187	322	303	...	306
27	98	44	182	173	172	178	287
	188	321
28	189
29	190
30	191	107
31	192	310
32	193	108
33	194	109
34	195	181	180	57	...
35	196	277	276	307	214
	286	285
36	197	171
37	198
38	199	142
39	200	339	...
40
41
42	201	318	299	...	286
43	202
44	203	319	300	...	143
45
46	204	152
47	110	...	66	72	71	77	211
	205
48	206
49	207	65	64	70	...
50	208	325
51
52	287
53
54	161	...	31	71	70	76	166
55	209	180
	233
56	210	144

							71
57	111	43
	211
58	42	171
59	212	320	301	...	153
60	213	172
61	214
62	215
63	96	...	258	326	...
64	216
65	217	26
66	218	263	...
67	219	27
68	220
69
70
71	221	154
72	222
73	223
74	224
75	225
76	226	334
77	227
78	228
79	229	134
80	230
81	231	317
82	232	274	273	290	129
83	232	274	273	290	129
84	233	28
85	234
86	235	274
87	236	257	256	...	294
88	237	273	272	...	295
89	238	19
	20
90	239	201
91	240	173
92
93	142	337	130
	241
94	242

95	243	...	84	159
	244
96	245	336	...
97	246	271
98	247
99	248
100	249	212
101	250
102	251	213
103	252	136	323
104	253	168
105
106	254	336
107	255
108	256	81
109	35	280	...
	257
110	258
111	259
112	260
113
114	261	316	297
115	262	230
116	263
117	264	326
118	265	118
119	266	30
120	267
121	268	...	31	200	207
122	269	318
123	270
124
125	271	297
126	272
127	19	...	191	232	231	243	235
	273
128	274	319
129	275	82
130
131
132

133	277
134
135	278
136	279	325	306
137	280	281
138	281	282
139
140
141
142
143	283
144
145	284
146
147
148
149
150
151
152	285	182
153	286	183
154	21	118
155
156
157
158	11	9	22	21	...
159
160

ÍNDICE ONOMÁSTICO Y TOPONÍMICO*

Aragón, 9, 14, 73, 74, 123 y 150.
Borja, 139, 140 a 142, 146 a 151.
Cristo, 123.
Funes, valle de, 79.
Hospital, orden del, 11 y 141.
Huesca, 105.
Jaca, 105.
Mallén, 141.
Moises, 83.
Pedro (I), rey de Aragón, 52, 79 y 80.
Prisciano, 78.
Sancho (Sancho Ramírez), rey de Aragón, 52.
Susana, 78.
Temple, orden del, 11 y 141.
Zaragoza, 40, 139, 140, 142, 144, 147, 149 y 151.

* Las cifras se refieren a los capítulos del texto.

ÍNDICE GENERAL

Presentación	5
Índice de títulos	9
Texto	15
Anexo	69
Índice onomástico y toponímico	74
Índice general	75

Este libro se terminó de imprimir
el día 18 de septiembre de 1986,
en
Facsimil,
Pedro Garcés de Carifena, 4.
Zaragoza - 50010.

Laus Deo.

COLECCIÓN
«TEXTOS MEDIEVALES»

1. *Cartulario de Albelda*, por Antonio Ubieto Arteta (1981), 134 páginas (ISBN: 175-3).
2. *Cartulario de Siresa*, por Antonio Ubieto Arteta (1986), 84 páginas (ISBN: 217-2).
3. *Crónica de Alfonso III*, por Antonio Ubieto Arteta (1981), 68 páginas (ISBN: 014-5).
4. *Crónica de San Juan de la Peña*, versión latina e índices por Antonio Ubieto Arteta (1961), 248 páginas.
5. *Crónica Seudo Isidoriana*, edición e índices preparados por Antonio Benito Vidal (1961), 80 páginas.
6. *Cartulario de San Juan de la Peña*, volumen I, por Antonio Ubieto Arteta (1962), 248 páginas.
7. *Desde Estella a Sevilla. Cuentas de un viaje (1352)*, por M^a. Desamparados Sánchez Villar (1974), 70 páginas (ISBN: 015-3).
8. IBN 'IDARÍ, *Al-Bayán al-Mugrib. Nuevos fragmentos almordvídes y almohades*, traducidos y anotados por Ambrosio Huici Miranda (1963), 492 páginas.
9. *Cartulario de San Juan de la Peña*, volumen II, por Antonio Ubieto Arteta (1963), 292 páginas.
10. AL-HIMYARÍ, *Kitáb ar-Rawd al-Mi'tár*, traducción e índices por M^a. Pilar Maestro González (1963), 444 páginas.
11. *Crónica latina de los reyes de Castilla*, edición crítica e índices por M^a. Desamparados Cabanes Pecourt (1964, primera edición; 3^a. edición 1985), 112 páginas (ISBN: 211-3).
12. IBN ABÍ ZAR', *Rawd al-Qirtás*, volumen I, traducido y anotado por Ambrosio Huici Miranda (2^a. edición, 1964), 336 páginas. (ISBN: 007-2).
13. IBN ABÍ ZAR', *Rawd al-Qirtás*, volumen II, traducido y anotado por Ambrosio Huici Miranda (2^a. edición, 1964), 336 páginas (ISBN: 013-7).
14. *Corónicas navarras*, edición crítica e índices por Antonio Ubieto Arteta (1964), 64 páginas.
15. *Crónica Najerense*, edición crítica e índices por Antonio Ubieto Arteta (primera edición, 1966; segunda edición, 1985), 162 páginas (ISBN: 201-6).
16. *Focs y morabatíns de Ribagorça (1381-1385)*, por José Camarena Mahiques (1966), 170 páginas.
17. IBN AL-HAKÁM, *Conquista de África del Norte y de España*, introducción, traducción, notas e índices por Eliseo Vidal Beltrán (1966), 88 páginas. (ISBN: 009-9).
18. *Aranceles aduaneros de la Corona de Aragón (siglo XIII)*, por M^a. Dolores Sendra Cendra (1966), 128 páginas. (ISBN: 001-3).
19. *Cartulario de Santa Cruz de la Serós*, por Antonio Ubieto Arteta (1966), 128 páginas. (ISBN: 002-1).
20. *Crónica de la población de Ávila*, edición crítica e índices por Amparo Hernández Segura (1969), 64 páginas. (ISBN: 003-X).
21. *Documentos de Casbas*, por Agustín Ubieto Arteta (1966), 180 páginas. (ISBN: 004-8).
22. RODERICUS XIMENIUS DE RADA, *Opera*, edición facsímil de la de Madrid (1793). Índices de lugares y personas por M^a. Desamparados Cabanes Pecourt (1968), 332 páginas. Reimpresión (1986), 338 páginas (ISBN: 010-2).
23. *Libro de las generaciones*, estudio preliminar, edición crítica e índices por Josefa Ferrandis Martínez (1968), 100 páginas. (ISBN: 011-0).

24. IBN SAHIB AL-SALA, *Al-Mann bil-Imama*. Traducción, notas e índices por Ambrosio Huici Miranda (1969), 256 páginas (ISBN: 016-1).

25. JUAN RODRÍGUEZ DE CUENCA, *Sumario de los reyes de España*. Reimpresión facsímil de la de Eugenio Llaguno Amirola (Madrid 1781), con índices realizados por M^a. Desamparados Pérez Boldó (1971), 120 páginas (ISBN: 017-X).

26. IBN HAWKAL, *Configuración del mundo*. Fragmentos alusivos al Mogreb y a España. Traducción e índices por María José Romani Suay (1971), 102 páginas (ISBN: 018-8).

27. CARLOS, PRÍNCIPE DE VIANA, *Crónica de los reyes de Navarra*. Reimpresión facsímil de la de José Yanguas y Miranda (Pamplona 1843), con índices por Antonio Ubieta Arteta (1971), 112 páginas. (ISBN: 019-6).

28. *Cartulario de Valpuesta*. Edición crítica e índices por M^a. Desamparados Pérez Soler (1970), 112 páginas. (ISBN: 020-X).

29. PERE TOMICH, *Histories e conquestes dels reys d'Aragó e comtes de Catalunya*. Reimpresión facsímil de la de Zaragoza (1534), con índices por Juan Sáez Rico (1970), 180 páginas. (ISBN: 021-8).

30. JOFRÉ DE LOAISA, *Crónica*. Estudio preliminar, edición e índices por Agustín Ubieta Arteta (1971), 68 páginas. (ISBN: 022-6).

31. ABRAHAM BEN DAVID, *Sefer ha-kaballah (Libro de la Tradición)*. Traducido y anotado por Jaime Bages (1972), 98 páginas. (ISBN: 023-4).

32. *Documentos de Sigüenza*, volumen 1, por Agustín Ubieta Arteta (1972), 272 páginas. (ISBN: 024-2).

33. LUIS ALANYÁ, *Aureum opus regaliū privilegiorū civitatis et regni Valentiae*. Edición facsímil de la de 1515. Índices preparados por María Desamparados Cabanes Percourt (1515/1972), 592 páginas. (ISBN: 026-9).

34. CAFFARO, *De captione Almerie et Tortuose*. Edición e índices preparados por Antonio Ubieta Arteta (1973), 50 páginas. (ISBN: 050-1).

35. *Cuentas de la industria naval (1406, 1415)*, por José Hinojosa Montalvo (1973), 100 páginas. (ISBN: 053-6).

36. ANTONIO DE CAPMANY Y DE MONTPALAU, *Antiguos tratados de paces y alianzas entre algunos reyes de Aragón y diferentes príncipes de Asia y África, desde el siglo XIII hasta el XV*. Reimpresión facsímil de la edición de 1786. Índices por José Hinojosa Montalvo (1974), 138 páginas. (ISBN: 058-7).

37. IDRISI, *Geografía de España*. Texto árabe por Dozy y Goeje. Traducción castellana por Eduardo Saavedra y Antonio Blázquez. Índices por Antonio Ubieta Arteta (1974), 258 páginas. (ISBN: 061-7).

38. PEDRO RODRÍGUEZ DE LENA, *Libro del Passo Honroso defendido por el excelente caballero Suero de Quiñones*. Reedición facsímil de la de 1783. Índices por Fernando Arroyo Ilera (1970), 88 páginas. (ISBN: 027-7).

39. IBN HAZM, *Naqt al-'Arus (Pecas de la desposada, que trata de noticias de los califas omeyas en al-Ándalus)*. Traducción castellana por Luis Seco de Lucena. Texto árabe por C. F. Seybold, e índices por M^a. Milagros Cárcel Ortí (1974), 206 páginas. (ISBN: 065-X).

40. AL-QALQASANDI, *Subh al-A'sa fi Kitabat al-Insa*. Traducción por Luis Seco de Lucena. Índices por M^a. Milagros Cárcel Ortí (1975), 120 páginas. (ISBN: 069-2).

41. LAURENTIUS VALLA, *Historiarum Ferdinandi regis Aragoniae*. Edición facsímil de la de 1521. Prólogo, índices de lugares y personas por Pedro López Elum (1970), 168 páginas. (ISBN: 028-5).

42. JAIME DOMENECH, *Crónica*. Estudio preliminar, edición crítica e índices por Pedro López Elum (1975), 128 páginas. (ISBN: 067-6).

43. *Jaca: Documentos municipales (971-1269)*, por Antonio Ubieta Arteta (1975), 202 páginas. (ISBN: 072-2).
44. *Morabatí de San Mateo. 1373-1499*. Edición e índices por María Desamparados Cabanes Pecourt (1976), 208 páginas. (ISBN: 045-5).
45. PETRUS DE ARENYS, *Chronicon*. Edición crítica e índices por José Hinojosa Montalvo (1975), 78 páginas. (ISBN: 071-4).
46. *Cortes de Caspe y Alcañiz y Zaragoza (1371-1372)*, edición crítica e índices por M^a. Luisa Ledesma Rubio (1975), 206 páginas. (ISBN: 074-9).
47. *Cortes del reino de Aragón. 1357-1451. Extractos y fragmentos de procesos desaparecidos*. Edición e índices por Ángel Sesma Muñoz y Esteban Sarasa Sánchez (1976), 220 páginas. (ISBN: 076-5).
48. *Cartulario de San Millán de la Cogolla (759-1076)*, volumen I, por Antonio Ubieta Arteta (1976), 420 páginas. (ISBN: 082-X).
49. *Documentos de Jaime I de Aragón (1216-1236)*, por Ambrosio Huici Miranda y María Desamparados Cabanes Pecourt (1976), 396 páginas. (ISBN: 079-X).
50. *Documentos de Jaime I de Aragón (1237-1250)*, por Ambrosio Huici Miranda y María Desamparados Cabanes Pecourt (1976), 372 páginas. (ISBN: 043-9).
51. *Documentos de Jaime I de Aragón (1251-1257)*, por Ambrosio Huici Miranda y María Desamparados Cabanes Pecourt (1978), 340 páginas. (ISBN: 121-4).
52. María Dolores BARRIO MARTÍNEZ, *Libro del castillo de Sesa* (1982), 112 páginas. (ISBN: 187-7).
53. ABU 'UBAYD AL-BAKRI, *Geografía de España (Kitab al-Masalik wa-l-Malik)*. Introducción e índices por Eliseo VIDAL BELTRÁN (1984), 60 páginas. (ISBN: 188-5).
54. *Moravedí de Teruel y sus aldeas. 1384-1387*. Edición e índices por María Luisa Ledesma Rubio (1982), 306 páginas (ISBN: 190-7).
55. *Documentos de Jaime I de Aragón (1258-1262)*, por Ambrosio Huici Miranda y María Desamparados Cabanes Pecourt (1982), 368 páginas. (ISBN: 194-X).
56. *Cartularios (I, II y III) de Santo Domingo de la Calzada*, edición e índices por Agustín Ubieta Arteta (1978), 172 páginas. (ISBN: 117-6).
57. *Cartulario de la encomienda de Aliaga*, edición e índices por León Esteban Mateo (1979), 98 páginas. (ISBN: 130-3).
58. *Crónica mozárabe de 754*, edición crítica y traducción, por José Eduardo López Pereira (1980), 182 páginas. (ISBN: 166-4).
59. *Actas del proceso de cortes de Tamarite de 1375*. Edición crítica e índices por M^a. Luisa Ledesma Rubio (1979), 162 páginas. (ISBN: 116-8).
60. PEDRO GARCÉS DE CARINENA, *Nobiliario de Aragón, anotado por Zurita, Blancas y otros*. Estudio preliminar, edición crítica e índices por María Isabel Ubieta Artur (1983), 536 páginas. (ISBN: 202-4).
61. *Anales valencianos*, Estudio preliminar, edición e índices por María Luisa Cabanes Catalá (1983), 60 páginas. (ISBN: 203-2).
62. *Documentos para el estudio de la reconquista y repoblación del valle del Ebro*, por José M^a. Lacarra (1981), volumen I, 316 páginas. (ISBN: 192-3).
63. *Documentos para el estudio de la reconquista y repoblación del valle del Ebro*, volumen II, por José M^a. Lacarra. Índices por M^a. Teresa Iranzo Muñoz y M^a. José Sánchez Usón (1985), volumen II, 364 páginas (ISBN: 193-1).
64. IBN HAYYAN, *Crónica del califa 'Abdarrahman III an-Nasir entre los años 912 y 942 (al-Muqtabis V)*. Traducción, notas e índices por M^a. Jesús Viguera y Federico Corriente. Preliminar por José M^a. Lacarra (1981), 470 páginas. (ISBN: 183-0).

65. *Cartulario de Alaón (Huesca)*. Edición e índices por José Luis Corral Lafuente (1984), 340 páginas. (ISBN: 200-8).
66. *Libre del Repartiment del regne de Valencia, I*, por María Desamparados Cabanes Pecourt y Ramón Ferrer Navarro (1979), 298 páginas. (ISBN: 125-7).
67. *Libro del Repartiment del regne de Valencia, II*, por María Desamparados Cabanes Pecourt y Ramón Ferrer Navarro (1979), 256 páginas. (ISBN: 147-8).
68. *Libre del Repartiment del regne de Valencia, III*, por María Desamparados Cabanes Pecourt y Ramón Ferrer Navarro (1980), 312 páginas. (ISBN: 147-8).
69. *Crónica incompleta del reinado de Fernando I de Aragón*, edición e índices por Luis Vela Gormedino (1985), 86 páginas. (ISBN: 210-5).
70. *Cartulario del Temple de Huesca*. Edición e índices por Antonio Gargallo Moya, M^a. Teresa Iranzo Muñío y M^a. José Sánchez Usón (1985), 332 páginas. (ISBN: 212-X).
71. *Documentación medieval del monasterio de Valvanera (Siglos XI a XIII)*, edición e índices por Francisco Javier García Turza (1985), 285 páginas. (ISBN: 214-8).
72. *Documentos reales navarro-aragoneses hasta el año 1004*, por Antonio Ubieto Arteta (1986), 196 páginas.
73. *Libro del monedaje de 1397. Zona del Cinca y de La Litera*, por Juan F. Utrilla Utrilla (1986), 170 páginas.